
DOKUMENTY A MATERIÁLY

PODKLAD PRE AKČNÝ PROGRAM MNO Z ROKU 1968 O NÁRODNOSTNEJ OTÁZKE

ALEX MASKALÍK

MASKALÍK, A.: The basis for MoD Programme of 1968 on the nationality question. *Vojenská história*, 4, 15, 2011, pp. 108-138, Bratislava.

The published study consists of the introduction of the author and the transcript of the document. In the introduction the author focuses on “the Slovak question” in the Czechoslovak People’s Army in the historical circumstances after WWII and its revival in 1968.

The text consists of four parts with the emphasize on the second one, e.g: qualitative and quantitative analyses of the „background check” policy in the national issue. This is because the part comprises of multiple statistic data enabling the analyses of the Slovak status before and in the year 1968 from the point of the amount, qualification and their roles assigned within various levels of command-ership and more other data.

Military History. Czechoslovakia. National issue of Czechoslovak People’s Army.

Spoločenské zmeny na jar 1968 sa výrazným spôsobom prejavili aj v nových prístupoch k riešeniu národnostnej otázky v československej armáde (ďalej čs. armáde). Prvým zásadným dokumentom sa stal podkladový materiál do Akčného programu Ministerstva národnej obrany (MNO) z apríla 1968, ktorý pripravila Hlavná politická správa MNO pod názvom *Národnostní otázka a návrhy k jejímu řešení v podmínkách československé lidové armády*.¹ Po dvoch desaťročiach ideologického formalizmu a politického pragmatizmu došlo k otvorenému poukazovaniu na jej reálny stav, pričom vytvorený priestor dal možnosť na kritické zhodnotenie predchádzajúceho obdobia. Nechýbali v ňom poukazy na nedostatočný a irelevantný prístup v jej praktickej realizácii ani závery o vedomej diskriminácii Slovákov. Zákonitým dôsledkom bolo oživenie tzv. slovenskej otázky z rokov

---

¹ Materiál predkladal náčelník skupiny agitácie a propagandy ideologického odd. HPS MNO, podplukovník PhDr. František Kovařík. VÚA – VHA Praha, f. MNO/Hlavní politická správa 1968, 90-235-33/1-1.

1945 – 1948, v ktorej sa koncentrovalo pomerne široké spektrum problémov – od požiadavky posilniť vplyv slovenských orgánov na tvorbu a uskutočňovanie vojenskej politiky, až po hlasy volajúce po novom štátoprávnom usporiadaní. Pod tlakom uvoľňujúcej atmosféry sa našla nečakaná politická vôľa na konštruktívny dialóg i sebareflexiu, ktorá viedla nielen k pomenovaniu všetkých páľčivých problémov, ktoré sa s touto politicky veľmi delikátnou témou viazali, ale aj k naznačeniu možných východísk. Pod tlakom okolností sa väčšina z nich nakoniec do akčného programu ani len nedostala, napriek tomu sa národnostný rozmer ako taký zaradil, na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, medzi kľúčové aspekty armádnej personálnej politiky. Striktne dodržiavanie zásad primeraného zastúpenia Slovákov, z hľadiska ich funkčného a hodnotného zaradenia, sa stalo základným predpokladom personálnej práce armádných kádrových orgánov. Kvalitatívny posun vo všetkých smeroch ďalšej národnostnej výstavby čs. armády sa mal zakrátko stať historickou skutočnosťou a neohrozil ho ani následný normalizačný proces.

Prepísaný dokument v pôvodnej gramatickej úprave je opatrený poznámkovým aparátom, ktorý okrem vysvetliviek a opráv obsahuje aj kompletnú prílohu. Tú tvoria výlučne hutné štatistické tabuľky a zložité dotazníky, upravené do textovej podoby.

Hlavní politická správa			
Československé		lidové	armády
PŘÍSNĚ TAJNÉ !			
Příloha	k čj.	0053145/HPS	1968
Výtisk č. 3			
Počet listů: 51			

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA A NÁVRHY K JEJÍMU ŘEŠENÍ V PODMÍNKÁCH ČESKOSLOVENSKÉ LIDOVÉ ARMÁDY

(podkladový materiál do akčného programu MNO)²

Závažnou problematikou, ktorá ovplyvňuje morálne-politický stav príslušníkov ČSLA³, jejich vlastenecké a internacionálne postoje, je problematika národnostní. Moderní období dejín našich národů ukázalo, že vedle výrazného pokroku v řešení národnostní otázky (uplatňování Košického vládního programu⁴ v r. 1945 – 1948, industrializace Slovenska atd.) se vyskytly a doposud existují závažné chyby a zásadní deformace státoprávního řešení vztahů

² Akčný program MNO plánoval prehodnotiť postavenie armády v spoločnosti s cieľom jej presnejšieho zasadenia do štátnej štruktúry, zmeniť sa mala tiež zodpovednosť, právomoci a usporiadanie najvyšších armádných orgánov vrátane nižších stupňov velenia, aby pri zachovaní nutnej miery centralizmu sa dostatočne rozvíjala demokracia. Prvú verziu programu prejednávala Vojenská rada MNO 21. mája 1968, konečný návrh na zasadnutí 11. júna 1968, keď rozhodla, aby po zapracovaní pripomienok bola do 15. júna 1968 jednotkám rozoslaná jeho definitívna verzia. Politické východiská, hodnotenia a závery týkajúce sa vojenskej doktríny tejto verzie Akčného programu ČSLA realizovaného MNO boli ale začiatkom roka 1969 prepracované, a až takto revidovaný program bol oficiálne vydaný.

³ ČSLA – Československá lidová armáda.

⁴ Košický vládný program – prvý programový dokument povojnovej čs. vlády schválený 5. apríla 1945 v Košiciach – predstavoval základ riešenia národnostnej otázky v čs. brannej moci po druhej

Čechů a Slováků.⁵ Deformace národnostních vztahů, která se výrazně projevila v 50-tých letech a později v naší společnosti se do určité míry odrazila i v naší čs. lidové armádě.

Programové cíle a postupy řešení národnostní otázky nám ukazují akční program KSČ. Ten předpokládá:

1. V zájmu rozvoje naší socialistické společnosti a upevnění jednoty československého lidu a jeho důvěry v politiku KSČ dosáhnout zásadního obratu v státoprávním uspořádání vztahů Čechů a Slováků ústavním zakotvením výhod socialistického federativního uspořádání soužití rovnoprávných národů v socialistickém státě.

2. Federativnímu uspořádání musí předcházet odstranění nejpalcivějších nedostatků současného neuspokojivého stavu úpravy státoprávních vztahů českého a slovenského národa.

Úkol druhý je bezprostředním základním úkolem a úkol první má cílový charakter. Půjde o to, aby dělba zákonodárné a výkonné moci mezi celostátními a slovenskými orgány, v podstatě do cílového vyřešení této problematiky odpovídala zásadám Košického vládního programu.

V tomto smyslu bude nutné, přijmout i v armádě některá opatření k řešení národnostní otázky a vyjádřit je ve vlastním akčním programu.

Prosincové a lednové plénum ÚV KSČ vyvolalo v život široký demokratizační proces, jehož nedílnou součástí je úsilí o nápravu deformací v národnostní otázce.⁶ Shrnujeme základní požadavky stranických aktivů, konferencí, schůzí a některých společenských organizací, vyjádřených v rezolucích a zaslaných na HPS⁷ k této oblasti (nejsou zahrnuta stanoviska okruhových konferencí KSČ):

- Rehabilitovat do důsledků všechny příslušníky armády (odboje partyzánů, slovenských letců atd.), kteří byli jakýmkoliv způsobem v období deformací a kultu osobnosti poškozeni.

- Posoudit na základě Košického vládního programu jak se v období 1945 – 1949 národnostní otázka uplatňovala v podmínkách armády. Využitím historických zkušeností z uplatňování Košického vládního programu a s přihlédnutím k dalším stranickým usnesením posoudit genezi národnostní problematiky v ČSLA a dopátrat se příčin zrodu věčných problémů v oblasti kádrové politiky.

- Na MNO obnovit funkci státního tajemníka a v konkrétní politické kádrové praxi MNO, HPS, SPO, SO⁸ a velitelů uskutečnit princip rovnoprávnosti obou národů při kádrovém a

svetovej vojne. V 3. a 6. bode svojho programu sa vládný kabinet Zdeňka Fierlingera zaviazal: „*učinit koniec všem starým sporům a vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa důsledně se snažit, aby v česko-slovenském poměru byla uskutečněna zásada „rovný s rovným“, aby tak bylo uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy*“. In <http://www.svedomi.cz> (Košický vládní program).

⁵ Národnostný aspekt mal de facto český a slovenský rozmer. Problematika zastúpenia a pôsobenia Slovákov v čs. armáde sa totiž do februára 1948 riešila najprv v rámci existencie tzv. slovenskej otázky a následne otázky národnostnej, v dobovom zmýšľaní v podstate zúženej výlučne na český a slovenský prvok. Od roku 1966 sa síce ponímanie národnostnej otázky v armáde rozšírilo aj o ďalšie národnosti, konkrétne ukrajinskú, ruskú, poľskú, nemeckú, maďarskú a cigánsku (rómsku), dominantnosť štátotvorných národností bola však i naďalej určujúca. Oživenie slovenskej otázky po roku 1967 obmedzenosť národnostnej personálnej politiky len zvýraznilo.

⁶ Ide o rokovania Ústredného výboru KSČ v dňoch 19. – 21. decembra 1967, resp. 3. – 5. januára 1968.

⁷ HPS – Hlavná politická správa MNO.

⁸ SPO, SO – stranicko-politické, resp. stranické orgány.

personálným obsazovaní miest dôležitých funkcií armádného organizmu. Pri řešení tohoto úkolu vystříhat se subjektivismu, citových pohledů a opírat se o objektivní kvantitativní a kvalitativní statistickou analýzu kádrového obsazení vojáků z povolání ČSLA.

- Realizovat naplněnost jednotek prešovského svazku⁹ a posílit dalšími jednotkami území Slovenska tak, aby se v přijatelné míře mohly dodržet zásady Košického vládního programu tykající se armády.

- Posoudit úlohu a vazby východního vojenského okruhu vůči národním federativním orgánům na Slovensku a branným organizacím. Na základě jazykové rovnoprávnosti dát do souladu ediční činnost v oblasti vojenskoodborné i vojenskopolitické, ve vztahu vůči vojákům z povolání, vojákům základní služby i zálohám. Přitom respektovat i národnostní práva maďarské, polské, ukrajinské a německé menšiny.

- Přihlížet k životním podmínkám vojáků z povolání a jejich rodin, v jiném národním prostředí.

Podkladový materiál respektuje tyto návrhy a náměty a zaměřuje se na tyto hlavní problémy s příslušnými závěry pro akční program:

I. Košický vládní program a vývoj národnostní otázky v ČSLA.

II. Kvantitativní a kvalitativní analýza kádrové politiky v národnostní otázce.

III. Životní podmínky rodin vojáků z povolání v jiném národnostním prostředí.

IV. Aktuální úkoly a problémy národnostní otázky v ČSLA.

* * *

I. Košický vládní program a vývoj národnostní otázky v ČSLA.

Samo posouzení dosavadního vývoje národnostní otázky v ČSLA po roce 1945 ve všech jejich souvislostech a aspektech je složitým úkolem dlouhodobého rázu. Má-li být totiž tento úkol skutečně seriózně splněn – a podat tedy vskutku objektivní skutečnosti maximálně odpovídající obraz historického vývoje, jednostranně nezkreslovaný subjektivními pohledy – je především třeba nechat dostatek času pro všestranné a fundované zhodnocení obecných stránek revolučního společenského pohybu, jimž prošlo Československo od konce 2. světové války. Teprve na tomto základě bude možné objektivně zhodnotit i jednotlivé opatření a všechny skutečnosti dotýkající se vývoje problematiky vztahů Čechů a Slováků a uplatňování specifických národních zájmů obou našich národů (i národnostních menšin) v Čs. ozbrojených silách, respektive v celém širším komplexu branné politiky KSČ a státu. Požadavek komplexního rozboru a zhodnocení této problematiky není nikterak nový. Byly i v minulosti alespoň v dílčích hlediscích vytyčovány. Avšak řada okolností (politického charakteru) znemožňovala, aby bylo možné dospět k opravdu z hlediska uplatňování zásad marxistické národnostní politiky k vědecky správným závěrům. A hlavně k tomu, aby tyto závěry ukazující uplynulý vývoj i existující stav, byly důsledně využity také v praxi naší vojenské a branné politiky pro odstraňování existujících a narůstajících deformací plynoucích ze subjektivistického pojetí a nazírání na řešení problémů národnostní otázky i v armádě. Přitom není jistě sporu o tom, že nalezení správných zásad národnostní politiky a jejich praktické realizace, mají zásadní význam pro zajištění vnitřně nerušené jednoty a

⁹ Šlo o 14. tankovou divízi Východního vojenského okruhu, která vznikla premenovaním z 18. motostreleckej divízie v septembri 1966. Sídlo veliteľstva bolo do Prešova premiestnené z Košíc v októbri 1960.

činnosti ozbrojených sil a jsou tedy jednou ze základních podmínek o dosažení a udržení jejich vysoké bojeschopnosti.

Nelze však předpokládat, že by se mohlo nějakými jednorázovými opatřeními podařit jednou provždy vyřešit všechny problémy národnostní otázky v armádě; již proto ne, že sama národnostní politika se bude i nadále vyvíjet jako součást společenského pohybu v naší vlasti. Proto doporučujeme uvážít jako jedno ze základních opatření, jimž by bylo možné zajistit trvalé sledování a řešení vývoje národnostní otázky v armádě, možnost vytvoření určitého odborného, kolektivního orgánu v rámci MNO na úrovni a s pravomocí jakou představují jiné řídicí odborné a politické složky MNO. Pro konkrétní formu takového orgánu může přicházet v úvahu řada alternativ (správa, oddělení, stála komise pro národnostní otázky apod.), které by však měly vycházet ze zásady, aby šlo o stálý orgán s pevnou strukturou i kadrovým obsazením a potřebnou pravomocí, schopným nejen odpovědně posuzovat dopad veškerých opatření MNO z hlediska národnostní politiky, ale i sám přicházet s požadavky a náměty na řešení nejrůznějších otázek vyvstávajících z okruhu jím sledované problematiky. Dosavadní složky MNO zřejmě nemohou tento závažný úkol plnit v celé jeho šíři vzhledem ke svému úzce odbornému zaměření a ve své současné struktuře jej nemůže plnit ani HPS. A je otázkou, zda a do jaké míry jej bude moci plnit orgán tvořený státním tajemníkem MNO vzhledem k postavení, jaké bude uvnitř MNO tento úřad představovat (alternativní zastoupení obou našich národů ve vedení MNO).

* * *

V současné době z hlediska aktuálních potřeb řešení vyvstávajících deformací v národnostní politice uvnitř ČSLA může alespoň pro nejbližší dobu poskytnout určité náměty i kritický pohled na vývoj této problematiky ve světle požadavků zakotvených v Košickém vládním programu, jelikož právě ony představují zatím nejzřetelnější vyjádření zásady realizace rovnoprávnosti obou našich národů. Nedotýkají se ovšem celého komplexu národnostní problematiky, jak dnes vyvstal v plné šíři a v jiných historických společenských souvislostech (včetně nutnosti řešení otázek národnostních menšin).

Tvůrci Košického vládního programu chápali, že bez uplatnění zásady svébytnosti a rovnoprávnosti slovenského národa při výstavbě armády není v silách žádné vlády ani politické síly, vytvořit vnitřní pevnou, novou Čs. armádu, při jejíž výchově by se měla uplatňovat zásada internacionalismu a zároveň nového československého vlastenectví.

Proto se v programu říká: „*Vláda se postará, aby v nové Čs. lidové armádě¹⁰ bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady „rovný s rovným“ a aby Slovákům se dostalo ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení. V jednotné Čs. lidové armádě bude zavedena plná rovnoprávnost a rovnocennost slovenštiny a češtiny jako jazyků velících a služebních ...“* (Význam 1. domácí vlády republiky, Sběrka dokumentů, ministerstvo informací, str. 13). Takto se vytvářely předpoklady pro to, aby došlo k radikálním změnám např. ve skladbě velitelského sboru, ve srovnání se skladbou za republiky předmnichovské. (Vzpomínané dokumenty k této otázce např. uvádějí, že 2.1.1938

¹⁰ Pojem ČSLA nebol v tom čase zaužívaný. Oficiálne označenie pre povojnovú čs. armádu bolo podobne ako v predmnichovskej republike „Čs. branná moc“. Jej „nástupcom“ sa čs. ľudová armáda stala až niekedy v polovici 50. rokov, i keď v branných zákonoch sa ešte do roku 1958 používalo označenie čs. vojsko.

bylo v důstojnickém sboru cca 5 % Slováků). Přitom na MNO v Praze pracovalo pouze 28 Slováků.

Vycházejí ze situace vytvořené v průběhu národně osvobozenického boje – tj. z existence slovenských národních jednotek jako konkrétního produktu tohoto boje – jakož i ze snahy najít co nejučelnější a přitom důsledně demokratické řešení národnostní otázky, Košický vládní program uvádí: „*V rámci nově budované jednotné čs. branné moci a na základě jednotných služebních řádů, budou tvořeny národní slovenské vojenské útvary (pluky, divize, atd.) složené převážně z mužstva, poddůstojníků a důstojníků slovenské národnosti a používatí velící a služební řeči slovenské. Důstojníci a gázisté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováka, a nebudou podléhat trestnímu stíhání pro svou činnost za bývalého zrádcovského režimu, budou převzati do čs. armády ve své dosavadní hodnosti, přičemž bude směřovat dobrozdání a doporučení Slovenské národní rady.*“

Tak jako ostatních úseků státního aparátu, týkala se i armády ta část Košického vládního programu, která říká, že „*V ústředních státních úřadech, institucích a v hospodářských orgánech celostátního významu bude Slovákům zabezpečeno přiměřené zastoupení co do počtu i co do významu.*“

Osvobozenický protifašistický boj slovenského lidu na domácí půdě i mimo ni zůstane navždy svědectvím toho, že drtivá většina slovenského národa pokládala boj proti hitlerovskému fašismu, který rozbil čs. republiku, za věc národní cti a povinnosti. Pádovým projevem pokrokových sil slovenského národa bude partyzánský boj. Podobně přechody celých jednotek slovenských vojáků na sovětské frontě, ať už k partyzánům nebo k Rudé armádě a nakonec do čs. vojenské jednotky v SSSR, to všechno byly akce, při kterých vznikaly v průběhu národně osvobozenického boje v rámci procesu formování lidových ozbrojených sil slovenské národní jednotky – formace, ve kterých mužstvo i velitelský sbor tvořili v podstatě příslušníci slovenské národnosti, ve kterých byla služební řeč slovenština. Samotné slovenské národní povstání bylo nesporně nejdemokratičtějším projevem vystoupení slovenských národních jednotek.

Klement Gottwald v Moskvě v průběhu Slovenského národního povstání k událostem na Slovensku, konstatoval: „... *na osvobozeném území Slovenska probíhala za velkého nadšení slovenského lidu národní mobilizace do slovenské osvobozenické armády*“. (K. Gottwald, Spisy 11, str. 353.)

V této souvislosti je třeba také uvést, že hned počátkem září 1944 určila Slovenská národní rada svého pověřence pro národní obranu,¹¹ čímž de facto rozšířila svou zákonodárnou i výkonnou moc na Slovensku také na oblast vojenskou.

Mj. z uvedených skutečností vycházelo právě vedení KSČ při formulování tezí své národnostní a vojenské politiky pro jednání o 1. [Košickom – pozn. A.M.] vládním programu, v nichž se objevil požadavek uznat budování národních slovenských vojenských útvarů. Byl to postup v dané historické situaci moudrý a plně politicky oprávněný. Podřídít a sladit řešení národnostní otázky s potřebami a cíli rozvíjejícího se procesu revoluce tehdy totiž vyžadoval vést úder proti pozůstatkům českého šovinismu, jako ideologické výzbroji české buržoazie, která usilovala o řešení národnostní otázky v duchu 1. republiky, jež by odpovídalo především jejím třídním zájmům.

Rozhodnutí KSČ i pokud se týkalo slovenských národních jednotek, bylo ve vztahu k této skutečnosti progresivním aktem. Správnost takového závěru potvrzuje i to, že KSČ

¹¹ Stal sa ním podplukovník veterinár (neskôr generál šéfveterinár), MVDr. Mikuláš Ferjenčík.

vedla svoje jednání s představiteli SNR o národnostních poměrech v ozbrojených složkách v době, kdy proces jejich vývoje vrcholil ve formování nové Čs. armády jako ozbrojené síly národní a demokratické revoluce. Slovenské národní jednotky byly její součástí. Přitom třeba brát v úvahu skutečnost, že slovenský prvek hrál v obou prouděch lidových ozbrojených sil velmi důležitou roli a při osvobození Slovenska se stal téměř výlučnou složkou jejich rozšiřování.

To všechno nesporně dokazuje správnost rozhodnutí KSČ zasadit se o formování slovenských národních jednotek. Neopravňuje nás to však, abychom pouštěli ze zřetelů i podmíněnost tohoto rozhodnutí skutečnostmi, které souvisely s charakterem a tendencemi vývoje revoluce, s bojem o charakter nové armády, ale hlavně s konkrétní třídní politickou situací a jejím dalším vývojem na Slovensku. A právě tyto okolnosti i další vývoj ovlivnily i otázky výstavby slovenských národních jednotek tak, že zájem dalšího vývoje naší revoluce progresivním směrem vyžadoval také základní korektury při budování naší armády, konkrétně v této otázce.

Při rozboru zásad, které KSČ při úpravě národnostních poměrů uvnitř armády prosazovala, lze jasně vidět snahu připustit jakýkoliv projev českého buržoazního šovinismu, aby byla dosažena úplná rovnost mezi Čechy a Slováky. Košický vládní program tento princip rovnoprávnosti zakotvil. Strana však musela zároveň bojovat proti druhému nebezpečí, proti luďáckemu¹² nacionalismu, jehož vlivy ve slovenské armádě nesporně existovaly. KSČ proto svými požadavky oprávněně stavěla také hráz reakčním separatistickým tendencím slovenské buržoazie, která si v podobě Demokratické strany Slovenska vytvářela svoji novou politickou reprezentaci. To potvrzují ostatně i jednoznačné formulace Košického vládního programu: „jednotná čsl. armáda“, „jednotnost velení a armádní organizace“, „jednotné služební řády“ atd. Konečně i skutečnost, že vytvořením první vlády Národní fronty se staly otázky obrany státu její záležitostí jako centrálního orgánu, který je vyjmul z kompetence Slovenské národní rady. Bylo zrušeno pověření Slovenské národní rady pro věci vojenské, zřízení SNR 21.2.1945, v jehož čele stál plk. Dr. M. Ferjančík.¹³ Místo něho byl v rámci MNO jako představitel celostátního orgánu zřízen úřad státního tajemníka MNO v jehož kompetenci bylo zabývat se všemi otázkami slovenské části armády a rozhodovat o nich po dohodě s ministrem národní obrany.¹⁴

Na základě mobilizace, vyhlášené předsednictvem SNR 23. března podle § 23 branného zákona, byly po 15. květnu vytvářeny na území Slovenska vyšší vojenské jednotky. Tak byly 2. a 4. samostatná brigáda organizovány jako divize a o něco později došlo ke zformování 9. a 10. divize. 16. června začalo pracovat velitelství 4. oblasti v Bratislavě, zahrnující teritorium Slovenska, jemuž podléhala velitelství VII. a VIII. armádního sboru.¹⁵ Za necelé

¹¹ Stal sa ním podplukovník veterinár (neskôr generál šéfveterinár), MVDr. Mikuláš Ferjenčík.

¹² Správne ľudáckemu.

¹³ Ide o už zmieneneho M. Ferjenčíka, ktorý bol medzitým v októbri 1944 povýšený na plukovníka veterinára.

¹⁴ Za štátneho tajomníka MNO bol v apríli 1945 ustanovený Mikuláš Ferjenčík (krátko nato menovaný na generála veterinára). V júli 1946 ho vystriedal (titulárny podplukovník) Ján Lichner, ktorý na čele Úradu štátneho tajomníka zotrval až do jeho zrušenia bezprostredne po februári 1948.

¹⁵ Vojenská oblasť 4 s veliteľstvom v Bratislave existovala v čase od júna 1945 do októbra 1950. Predstavovala relatívne samostatný teritoriálno-organizačný celok, nakoľko priestorovo pokrývala územie Slovenska. Jeho nástupcom sa stal 2. vojenský okruh, pokrývajúci okrem územia Slovenska aj oblasť Moravu s výnimkou Jihlavského kraja. Podriadené zložky veliteľstva VO 4 a síce VII. a VIII. zbor, boli v októbri 1947 prečíslované na V., resp. VI. zbor a po reorganizáciách na jar 1949, resp. jar 1948, nakoniec zrušené.

dva měsíce od ukončení války tak byla fakticky dovršená výstavba armády na Slovensku. Byl to určitě úspěch, podstatně přispívající ke konsolidování poválečných poměrů v této části osvobozené republiky. Jeho význam vstoupil do popředí zejména v konfrontaci s úkoly, které na armádu na Slovensku v následujících měsících čekaly – likvidace různých záškodnických tlup, nebo plnění úkolů vyplývajících ze snah obnovit řádný chod našeho hospodářského života. Tato aktivita slovenských národních jednotek působila příznivě na prohlubování třídního proletářského charakteru těchto jednotek a byla nesporně přínosem jejich progresivnímu vývoji.

Při globálním hodnocení slovenských národních jednotek tak však přesto nelze dojít výhradně jednoznačně kladným závěrům. Nesmíme totiž pustit ze zřetele skutečnost, že v prvních měsících po osvobození se ještě různé protilidové a reakční živly neodvážily vyjít se svými názory na veřejnost, což platilo i o situaci v armádě, slovenské jednotky nevyjímaje. Do řad armády začali přicházet slovenští důstojníci s velmi rozmanitým morálně politickým profilem. Vedle revolučních uvědomělých bojovníků z řad partyzánských velitelů i v národně osvobozeneckém boji osvědčených příslušníků velitelského sboru bývalé slovenské armády, lidé silně poznamenaní luďáckym¹⁶ režimem, vůči nimž cítili staří frontovní bojovníci oprávněný odpor, který dostal svůj výraz v řadě protestů.¹⁷ Byly to první signály, že na Slovensku i přesto, že tu národně osvobozenecký boj položil solidní základy pro výstavbu nové, důsledně demokratické armády, bude třeba o její politický charakter svést ještě tuhý boj. Zápas o armádu na území Slovenska byl ovlivňován samotnými zvláštnostmi jejího budování, např. tím, že zde byl uplatňován národnostní a teritoriální princip výstavby a doplňování vojenských formací. Na řešení kádrových otázek velitelského sboru se zde podílely např. i slovenské národní orgány.

Ustavením lidově demokratického zřízení, ve kterém měla rozhodující podíl na moci dělnická třída, byly sice vytvořeny po květnu 1945 příznivé předpoklady pro budování lidové armády i na Slovensku. Ovšem později začal vývoj politický poměrů na Slovensku zaostávat a neměl už také ani příznivý vliv na vývoj jednotek rozložených na území Slovenska.

V boji o nový duch národních jednotek na Slovensku se strana opírala především o aparát výchovy a osvěty, jehož složení na Slovensku bylo pro stranu velmi příznivé. Příznivější než v českých zemích (v Čechách a na Moravě byl jen z 90 % komunistický, na Slovensku byla jeho příslušnost v KS téměř 100 %). Podmínky právě osvětových důstojníků v tehdejší čs. armádě byly obtížné, zejména na Slovensku. Nebylo to dáno jen nepříznivým složením důstojnického sboru (na začátku roku 1947 se v celostátním měřítku ke KSČ hlásilo z řad důstojníků asi 20 – 25 %, zatímco na Slovensku bylo ve velitelském sboru jen 80 komunistů), ale i odlišnou situací v řadách mužstva. Podstatně mladší ročníky v porovnání s českými zeměmi se snadno stávaly obětmi živlů kalkulujících s možností jejich snadného zneužití k účasti na akcích namířených proti ideám Národní fronty i proti jednotě armády.

Politicko-výchovná práce si musela na Slovensku daleko obtížněji získávat pozice nejen mezi velitelským sborem, ale i ve značné části mužstva. Zde musela často svádět boj s hluboce zakořeněnou a často záměrně nesprávně usměrňovanou náboženskou ideologií. V této souvislosti je třeba se zmínit též o jednom ze zákonných rysů, vyplývajícím z nacio-

¹⁶ Správne ľudáckym.

¹⁷ Z hľadiska prirodzeného zdroja doplňovania slovenskej časti zboru vojakov z povolania v úvodnej etape výstavby obnovenej čs. armády, predstavovali práve dôstojnícke kádre bývalej slovenskej armády jasnú väčšinu.

nální výlučnosti slovenských národních jednotek, že v nich na rozdíl od jednotek v českých zemích byl vytvořen i aparát duchovní služby, vybudovaný až po pluky. Vojenští duchovní uměli zejména již v předvolebním období roku 1946 této skutečnosti náležitě využít.

Šlo zde téměř o kombinovaný útok proti politickovýchovné práci v armádě, vedený jak ze strany reakčních důstojníků, tak ze strany církve a sekretariátu Demokratické strany. Mnozí vysocí funkcionáři armády, velitelé svazků, zavedli jakousi cenzuru práce osvětových důstojníků a dokonce bez ohledu na směrnice HSVO¹⁸ schválené vládou, vydávali vlastní směrnice pro uskutečňování výchovné práce. Aktivita v tomto směru dosáhla vrcholu právě v předvolebním období roku 1946. Volební výsledky se pak staly jen věrným obrazem skutečného stavu ve slovenských národních jednotkách (68 % příslušníků armády zde volilo DS, 31 KSS). Volební výsledky ukázaly, že poměr sil ve slovenských národních jednotkách velmi vážně zaostal za celkovým vývojem armády. Reakční prvky na Slovensku uvnitř i mimo armádu usilovaly o posílení výlučnosti těchto jednotek, o oslabení jak armády, tak státu. Zásada budování slovenských armádních útvarů prosazovaná v průběhu národně osvobozenického boje a jako jeho výsledek zakotvená i do Košického vládního programu, se začala v poválečném období za nových poměrů ve vývoji třídně politických sil na Slovensku měnit ve vlastní protiklad, ztrácela své oprávnění.

Proti se již na zasedání předsednictva KSS dne 14. ledna 1946, které projednávalo otázku bezpečnosti Slovenska v souvislosti s poměry v armádě, projevíly vážné náznaky rozhodnějšího řešení situace. Usnesení z tohoto jednání mj. požadovalo např. suspendování komise SNR při přijímání důstojníků a jmenování komise nové z příslušníků 1. čs. armádního sboru a partyzánů. Déle požadovalo zařazení části východoslovenské divize do středoslovenských a západoslovenských i českých divizí a zformování nové divize z jednotek středoslovenských branců z povstaleckého území při zařazení menších českých jednotek do slovenských útvarů v rámci nové divize. ÚV KSS ve svých požadavcích správně postihl, co vyžadovaly zájmy progresivního vývoje armády dislokované na území Slovenska. V zápase o armádu odmítl tendenci k národnostní uzavřenosti a ke společnému postupu s vlastní buržoazií a hledal cestu upevňování a společné fronty boje dělnické třídy obou národů proti společnému nepříteli – buržoazii slovenské i české. Táto linie ovšem vyžadovala ještě podstatnější přestavbu dosavadních národnostních poměrů a hledání nových řešení ve výstavbě armády na Slovensku. Již 3. května 1946 předložila branná komise ÚV KSS návrh adresovaný ÚV KSČ, v němž se praví: „*Branná komise pokládá za vhodné, aby bylo upuštěno od dosavadní praxe vytvářet národní jednotky české a slovenské a aby postupně byly tvořeny jednotky smíšené.*“

Vývoj situace na Slovensku po květnových volbách 1946 jen podtrhl naléhavost urychleného uskutečnění tohoto opatření v praxi. Po projednání vážných jevů a incidentů vyskytnuvších se před volbami i po volbách na Slovensku, se dne 31.5.1946 usnesla vláda toto opatření realizovat. Jednotky jedné moravské divize byly odeslány na východní Slovensko, došlo ke vzájemné výměně některých jednotek západoslovenských s jihomoravskými a byli zbaveni funkcí ti ze slovenských důstojníků, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na akcích zaměřených proti jednotě našeho státu a jeho armády. Uvedená a další opatření vlády znamenala definitivní přechod od systému národních jednotek, ke smíšenému systému

¹⁸ HSVO – Hlavná správa výchovy a osvetvy Hlavného štábu – zabezpečovala osvetovú (avšak de facto skrytú politickú) výchovu v armáde v prospech KSČ. Jej zlúčením s Armádnym vedením straníckej práce v auguste 1950 vznikla Hlavná politická správa MNO.

výstavby československé armády. Vývoj událostí v zemi do února 1948 dal tomuto řešení, které odpovídalo zájmům vývoje naší revoluce i na Slovensku, plně za pravdu.

* * *

V pozdějším období se však v průběhu realizace těchto v tehdejší historické situaci správných zásad projevily určité deformace, zejména v kádrové oblasti (skladba a rozmístování kádru české a slovenské národnosti) a jak se z četných připomínek z východního vojenského okruhu zdá, i v dislokaci vojsk. Základní příčinou chybných opatření zřejmě bylo nekonkrétní, měnící se historické společenské realitě neodpovídající posuzování potřeb naší socialistické společnosti o ozbrojených silách a s tím související chybné postupy v oblasti národnostní politiky strany. Bude tedy nutné znovu podrobit hluboké úvaze z hlediska současné sociální a politické skutečnosti a vnitřních potřeb armády i požadavky vytyčené Košickým vládním programem a vhodnost jejich případné realizace, zejména pokud jde o opětovné vytváření v podstatě slovenských národních jednotek ve Východním vojenském okruhu,¹⁹ případně zvážit možnost posílení Slovenska dalšími bojovými jednotkami, což by rovněž mohlo přispět k vytvoření lepších podmínek pro uplatnění zásad Košického vládního programu.

Dále navrhuje podrobit revizi kádrová opatření přijímaná vůči důstojníkům a poddůstojníkům slovenské národnosti v uplynulém období a napravit křivdy, k nimž došlo v případech, kdy těmito opatřeními byli neprávem postiženi poctiví, čestní a politicky progresivní lidé. Přitom však bude třeba v duchu Košického vládního programu dbát také o to, aby nedošlo ke druhé jednostrannosti a nebyly zároveň nekriticky rehabilitováni ti, kdož se jakkoli prohřešili proti národní cti, podléhali trestnému stíhání pro svou činnost za zrádcovského klerofašistického režimu a byli i právem stíháni za kriminální činy a za činy namířené proti republice v letech pozdějších. Jinak by mohlo opět dojít k situaci, že by neuváženými opatřeními byli právem pobouření uvědomělí revoluční bojovníci z řad slovenských partyzánů, zahraničních vojáků, jiných odbojářů i ostatních poctivých příslušníků naší armády, kteří se podíleli na její výstavbě v dobách pozdějších.

* * *

II. Kvantitativní a kvalitativní analýza kádrové politiky v národnostní otázce.

Po vítězství pracujícího lidu v únoru 1948 vstal úkol vybudovat novou armádu, oddanou věci dělnické třídy a schopnou zabezpečit a v případě potřeby uhájít výsledky socialistické revoluce. To především záleželo na výstavbě nového velitelského sboru.

Proti již počátkem roku 1949 byla vydána řada zákonů, které dávaly dalšímu budování armády nový právní podklad. Jedním z nejvýznamnějších z nich byl zákon o reorganizaci velitelského sboru (zákon č. 44/1949 ze dne 4.3.1949), kterým byl mimo jiná opatření

¹⁹ Východní vojenský okruh vznikl v septembri 1965 premenovaním z 2. voj. okruhu a prevzal aj jeho predchádzajúcu územnú pôsobnosť. Ústavným zákonom č. 143 o čs. federácii z 27. októbra 1968, ktorý vstúpil do platnosti 1. januára 1969, bol Severomoravský kraj vyňatý z pôsobnosti veliteľstva VVO, čím slovenské územie opäť získalo charakter relatívne samostatného teritoriálno-organizačného vojenského celku, podobného niekdajšej VO 4. Nová štruktúra okruhu a vojsk na Slovensku zostala zachovaná prakticky celé dve nasledujúce desaťročia.

zrušen dosavadní sbor rotmistřů a sbor dělesloužících poddůstojníků a ustaven nový sbor poddůstojníků z povolání.

Politickovýchovná a kádrová práce s novým sborem poddůstojníků z povolání byla prováděna stejně jako s vojáky základní služby. Tyto a jiné příčiny způsobily značný nezáměr o službu v tomto sboru. Proto kádrově zaostával a musel být v roce 1960 zrušen a nahrazen sborem praporčíků z povolání.

Z uvedeného vyplývá, že při charakteristice kádrové politiky a kádrové práce uskutečňované s velitelským sborem ČSLA v letech 1948 – 1968 je nutno přihlížet k tomu, že až do roku 1960 byla kádrová politika i kádrová práce prováděna jen s důstojníky a teprve pak i s praporčíky. To se plně vztahuje i na důstojníky a praporčíky slovenské národnosti.

V kádrové politice v první polovině padesátých let nebyla samostatně řešena problematika sociální skupiny důstojníků slovenské národnosti. To vyplývalo z toho, že při výstavbě důstojnického sboru bylo hledisko národnostní skladby nedoceněno, a to jak vedoucími vojenskými a stranickými funkcionáři, tak i tehdejší hlavní kádrovou správou MNO, která kádrovou politiku a kádrovou práci v armádě uskutečňovala. Tak tomu bylo i přesto, že v konkrétní kádrové práci s důstojníky slovenské národnosti od začátku docházelo k některým problémům z hlediska neujasněnosti práce s těmi z nich, kteří se rekrutovali z příslušníků bývalé armády tzv. Slovenského státu.

Z dokumentů, které má kádrový úsek HPS k dispozici, je zřejmé, že poprvé se velení armády i nejvyšší stranické orgány zabývaly problematikou národnosti otázky ve velitelském sboru po roce 1948 až v roce 1956.²⁰

Zjištěná fakta potvrzovala, že při výstavbě důstojnického sboru nebyl brán zřetel na jeho odpovídající národnostní složení. Výběr do armády probíhal z tohoto hlediska více méně živelně i v době masových náborů v letech 1951 – 1953, kdy se k řešení tohoto požadavku poskytovala výjimeční příležitost. Situace byla taková, že jestliže z celkového počtu obyvatel našeho státu bylo v této době 27,1 % národnosti slovenské, pak důstojníků bylo jen 18,5 %. K řešení odpovídající národnostní skladby bylo přijato následující usnesení:

a) S dlouhodobou perspektivou zabezpečit zlepšení národnostního složení důstojnického sboru. Toho dosáhnout trvalým zlepšením národnostního složení žáků učilišť a přípravných škol a cílevědomou přípravou nejlepších důstojníků slovenské národnosti pro vyzvednutí do vyšších nejvyšších funkcí při dodržování zásady vyzvedání podle politických a odborných kvalit.

b) Rozmíst'ování důstojníků obou národností provádět tak, aby nebyly vytvářeny nežádoucí národnostní celky u jednotek, útvarů a svazků. Při uskutečňování této zásady nepodléhat náladám důstojníků slovenské národnosti, žádajícím o přemístění na Slovensko a naopak žádostem důstojníků národnosti české k přemístění do Čech a na Moravu.

c) Se zřetelem k zvláštnímu poslání okresních vojenských správ a krajských vojenských správ i nadále připouštět, aby byly obsazovány na Slovensku převážně důstojníky národnosti slovenské a v Čechách a na Moravě převážně důstojníky národnosti české.

Citované usnesení znamenalo určitý krok k řešení národnostní skladby důstojnického sboru. Bylo však poplatné tehdejším názorům, že utváření národnostních celků není vhodné – bod b). Tento článek usnesení nebyl dosud revidován.

²⁰ Ide o uznesenie 144. schôdze Politického byra ÚV KSČ z 15. októbra 1956 *Stav a ďalší úkoly v práci s kádry v ČSLA* a z neho vychádzajúca správa. VÚA – VHA Praha, f. MNO/Kádrová správa 1956, sign. 95-10/II.

Plnění jednotlivých bodů usnesení v následujících letech nebylo snadné, i když kádrová práce se sociální skupinou důstojníků slovenské národnosti začala být aktivněji prováděná. V roce 1957 byl uskutečněn hluboký rozběr částí důstojníků slovenské národnosti, kteří se rekrutovali z příslušníků bývalé armády tzv. Slovenského státu.²¹ Na jeho základě byl stanoven přísně individuální přístup v hodnocení jejich minulosti, s cílem důsledného odstranění všech nedostatků, které vedly u některých z nich k nespokojenosti a k domněnkám, že kádrová politika v armádě je prováděna z pozic nacionálního zaměření Čechů proti Slovákům. Současně bylo rozhodnuto, aby za pomoci stranických orgánů a orgánů státní moci na Slovensku bylo zajištěno, aby příliv nových důstojníků do armády byl usměrňován ve prospěch důstojníků slovenské národnosti. Pro okamžité zvýšení početního naplnění byl organizován individuální nábor slovenských, běloruských a ukrajinských partyzánů a příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR slovenské národnosti.

Výběr byl prováděn komisí bývalého 2. vojenského okruhu²² ve spolupráci s ÚV KSS. Komise obrany na jednotlivých okresech posoudily 1 386 případů a z nich navrhly 350 k přijetí do armády. Výběrová komise 2. vojenského okruhu doporučila k aktivování 105 žadatelů, což bylo MNO realizováno. Zamítnutí značného počtu navržených bylo provedeno z důvodů jejich kádrových a charakterových nedostatků, zdravotní nezpůsobilostí, kladení si nesplnitelných podmínek a někteří při konkrétním jednání s povoláním do armády nesouhlasili. Nábor tedy výrazně neovlivnil početní stavy důstojníků slovenské národnosti.

Kvantitativní a kvalitativní zlepšování národnostní skladby důstojnického sboru bylo narušeno druhým snižováním počtů důstojníků v roce 1958 (z celkového počtu propuštěných bylo 18 % slovenské národnosti) a současně prováděnou redislokací jednotek, útvarů a štábů ze Slovenska do českých zemí, která se stala permanentní.

Objektivní nutnost služby a života části důstojníků slovenské národnosti (v současné době 49 %) v jiném národnostním prostředí se negativně projevuje v jejich integraci s vojenským povoláním. Je zaznamenáván zvláště v posledních letech vyšší odchod důstojníků slovenské národnosti z armády (průměrně 22 % z celkového ročního úbytku). V důsledku nesouhlasu s přemístěním do českých zemí anebo naopak pro dosažení návratu zpět na Slovensko, odešlo z armády 50 % z celkového počtu 1 193 propuštěných důstojníků slovenské národnosti v letech 1956 – 1966.

Proto při hodnocení přijatých usnesení k řešení slovenské národnosti v důstojnickém sboru v roce 1966 muselo být konstatováno, že celková národnostní struktura důstojníka nedostala za posledních 10 let podstatnější změny.²³ I když přírůstky důstojníků slovenské národnosti do armády ročně dosahovaly 25 – 30 % z počtu nově přijatých důstojníků, procento důstojníků slovenské národnosti vzrostlo pouze o 1,8 % a dosáhlo 20,3 %. Národnostní skladba nově vytvořeného praporčického sboru v roce 1960 byla příznivější než u důstojníků. Z celkového počtu jich bylo 25,9 slovenské národnosti.

²¹ Politické byro ÚV KSČ na svojej 180. schůzi 7. mája 1957 príslušnú správu o posudzovaní príslušníkov bývalej slov. armády v ČSEA schválilo. VÚA – VHA Praha, f. MNO/ Kádrová správa 1957, sign. 12/1-9.

²² 2. Vojenský okruh sa v septembri 1950 transformoval z niekdajšej Vojenskej oblasti 4. Okrem slovenského teritória bola do pôsobnosti jeho veliteľstva daná aj oblasť Moravy s výnimkou Jihlavského kraja.

²³ Ide o uznesenie zo 16. schůdze predsedníctva ÚV KSČ z 19. novembra 1966 *Současný stav a další úkoly kádrové práce s vojáky z povolání v Čs. lidové armádě*, priamo vychádzajúce zo správy z 10. januára 1966. NA Praha, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966, sign. 02/1-15-16/3.

V dôsledku týchto zjištění bylo přijato další usnesení v němž se k řešení národnostní otázky ve velitelském sboru stanoví: „Zvýšit úsilí o dosažení odpovídajícího národnostního složení velitelského sboru. Za pomoci orgánů na Slovensku zlepšit nábor žáků slovenské národnosti do škol a zvýšit úroveň výchovné práce s nimi. Provést rozbor podmínek služby důstojníků slovenské národnosti v Čechách. Vyhodnotit schopné a talentované důstojníky slovenské národnosti a cílevědomě je připravovat pro odpovědné, především politické a velitelské funkce. Energičtěji řešit doplňování MNO, velitelství okruhu a armád a štábů svazků důstojníků slovenské národnosti ...“

Toto usnesení je v současné době plněno.

Cílem stručného rozboru hlavních zásad kádrové politiky a kádrové práce prováděné v ČSLA s důstojníky a praporčíky slovenské národnosti do současné doby, bylo naznačit vývoj řešení této složité problematiky pro hlubší pochopení nynějšího stavu. K tomu je nutno dodat, že současný stav národnostní skladby důstojnického a praporčíckého sboru je ovlivněn mimo jiné i následujícími skutečnostmi:

a) Na území Čech a Moravy je plánováno 85 % funkcí pro důstojníky, na Slovensku jen 15 % (nynější počet důstojníků slovenské národnosti je 20 %).

b) Na území Čech a Moravy je plánováno 87 % funkcí pro praporčíky, na Slovensku jen 13 % (nynější počet praporčíků slovenské národnosti je 25,9 %).

Kvantitativní rozbor důstojníků a praporčíků slovenské národnosti.

V čs. lidové armádě koná k 1.1.1968 službu celkem 8.326 generálů a důstojníků a 2.701 praporčíků slovenské národnosti.

Početní a procentní růst důstojníků a praporčíků slovenské národnosti v armádě je podrobně uveden v příloze č. 1.²⁴ Vyplývá z něho, že i když se v posledních letech procento naplněnosti v podstatě nemění, absolutní počty se mírně zvyšují. Táto skutečnost je ovlivněná měnicími se plánovanými počty.

Situace v rozmístění důstojníků a praporčíků slovenské národnosti k 1.1.1968 podle jednotlivých krajů v republice ukazuje tabulka č. 1 (přehled podle krajů a funkcí příloha č. 2).²⁵

²⁴ Příloha č. 1 zachytáva početný (a v zátvorkách aj percentuálny) rast dôstojníkov slovenskej národnosti, ktorý bol vždy k 1.1. v roku nasledovný: 1951 – 3 485 (18,8), 1952 – 4 755 (17,5), 1953 – 7 429 (18,7), 1954 – 8 910 (19,1), 1955 – 9 027 (19,0), 1956 – 8 230 (18,5), 1957 – 8 149 (18,5), 1958 – 8 077 (18,8), 1959 – 7 582 (19,2), 1960 – 7 654 (19,2), 1961 – 7 731 (19,5), 1962 – 7 732 (19,3), 1963 – 7 775 (19,5), 1964 – 7 893 (20,3), 1965 – 7 842 (20,3), 1966 – 7 929 (20,3), 1967 – 8 339 (20,0), 1968 – 8 326 (20,2). U praporčíkov slovenskej národnosti bol rast nasledovný: 1961 – 1 531 (25,3), 1962 – 1 706 (25,8), 1963 – 1 956 (25,9), 1964 – 2 255 (26,3), 1965 – 2 400 (26,1), 1966 – 2 522 (25,9), 1967 – 2 701 (25,7).

²⁵ Příloha č. 2 dopĺňa tabuľky č. 1 a 2, keď podrobne zachytáva početné rozmiestnenie dôstojníkov slovenskej národnosti podľa kraja dislokovanej posádky i zastavaného stupňa velenia: STREDOČESKÝ KRAJ (+ PRAHA): Ústredné orgány velenia – 141, Veliteľstvo zväzov – 58, zväzkov – 54, plukov – 203, praporov a samostatných rôt – 207, tylových zariadení zväzkov – 5, akadémií – 76, učilíšť a škôl – 24, miestnych vojenských správ – 19, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 145; JUHOČESKÝ KRAJ: veliteľstvo zväzov – 31, zväzkov – 45, plukov – 175, praporov a samostatných rôt – 155, tylových zariadení zväzkov – 5, miestnych vojenských správ – 7, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 14; ZÁPADOČESKÝ KRAJ: Veliteľstvo zväzkov – 144, plukov – 349, praporov a samostatných rôt – 137, tylových zariadení zväzkov – 11, miestnych vojenských správ – 18, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 20; SE-

Tabuľka č. 1

Dislokace posádky v kraji	Důstojníci			Praporčíci		
	Počet	%		Počet	%	
Praha + kraj střeđočeřský jihočeřský západočeřský severočeřský východočeřský jihomoravský severomoravský	932	11,3	49,1	270	10,-	54,3
	432	5,3		148	5,5	
	679	8,2		233	8,6	
	360	4,3		172	6,4	
	325	3,9		150	5,6	
	761	9,1		222	8,2	
	588	7,-		270	10,-	
západoslovenský středoslovenský východoslovenský	1818	21,8	50,9	559	20,7	45,7
	1369	16,4		357	13,2	
	1062	12,7		320	11,8	
C e l k e m	8326	100,-		2701	100,-	

Etnické rozmístění důstojníků a praporčíků slovenské národnosti naznačuje obecně složitost řešení národnostní problematiky v naší armádě, které jak již bylo uvedeno vyplývá objektivně z její dislokace. Tento obecný rozbor však skrývá určité zvláštnosti, které vyplývají z hlubšího pohledu na některé objektivní ukazovatele, především funkční zařazení důstojníků (u praporčíckých funkcí je situace obdobná jak ukazuje tabuľka č. 2.) (Podrobně podle jednotlivých funkcí rozvedeno v příloze č. 3).²⁶

VEROČESKÝ KRAJ: Velitel'stvo zväzkov – 40, plukov – 121, práporov a samostatných rôt – 155, tylových zariadení zväzkov – 12, miestnych vojenských správ – 11, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 21; VÝCHODOČESKÝ KRAJ: Velitel'stvo zväzkov – 23, zväzkov – 30, plukov – 99, práporov a samostatných rôt – 105, akadémií – 11, miestnych vojenských správ – 9, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 48; JUHOMORAVSKÝ KRAJ: velitel'stvo zväzkov – 111, plukov – 208, práporov a samostatných rôt – 139, tylových zariadení zväzkov – 10, akadémií – 224, miestnych vojenských správ – 13, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 56; SEVEROMORAVSKÝ KRAJ: velitel'stvo zväzkov – 62, plukov – 261, práporov a samostatných rôt – 141, tylových zariadení zväzkov – 1, učilišť a škôl – 38, miestnych vojenských správ – 13, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 72; ZÁPADOSLOVENSKÝ KRAJ: Velitel'stvo zväzkov – 157, zväzkov – 135, plukov – 275, práporov a samostatných rôt – 247, tylových zariadení zväzkov – 1, učilišť a škôl – 333, miestnych vojenských správ – 233, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 437; STREDOSLOVENSKÝ KRAJ: Velitel'stvo zväzkov – 31, plukov – 80, práporov a samostatných rôt – 255, tylových zariadení zväzkov – 2, akadémií – 40, učilišť a škôl – 516, miestnych vojenských správ – 191, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 254; VÝCHODOSLOVENSKÝ KRAJ: Velitel'stvo zväzkov – 55, plukov – 83, práporov a samostatných rôt – 189, tylových zariadení zväzkov – 25, učilišť a škôl – 392, miestnych vojenských správ – 145, ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 173.

²⁶ Příloha č. 3 priamo dopĺňa tabuľku č. 2 a početné zastúpenie dôstojníkov – Slovákov z hľadiska jednotlivých stupňov velenia rozvíja o konkrétne funkčné skupiny: VELITELIA A NÁČELNÍCI: Velitel'stvo zväzkov – 1 (20 %), zväzkov – 5 (10 %), plukov – 17 (15,7 %), práporov a samostatných rôt – 68 (17 %), tylových zariadení zväzkov – 2 (10,2 %), akadémií – 2 (33 %), učilišť a škôl – 12 (42,9 %), miestnych vojenských správ – 42 (31,8 %), ostatných tylových a teritoriálních útvarov a zariadení – 58 (20,8 %); ZÁSTUPCOVIA VELITEĽOV A NÁČELNÍKOV ŠTÁBOV: Ústredné orgány velenia – 1, Velitel'stvo zväzkov – 11, zväzkov – 28, plukov – 96, práporov a samostatných rôt – 312, tylových

Tabuľka č. 2

Stupeň velení	Důstojníci		Praporčáci	
	Počet	%	Počet	%
Ústřední orgány velení (MNO, GŠ)	141	6,4	1	Není v sou- časné době zjištěno
Velitelství svazů (VO, A)	269	17,3	22	
Velitelství svazků	707	15,6	244	
Pluky	1 854	18,2	1 585	
Samostatné prapory, roty	1 730	21,1	-	
Tylová zařízení svazků	72	17,1	11	
Akademie	351	12,1	540	
Učiliště a školy	1 303	47,3	2	
MVS (OVS a KVS)	659	29,-	296	
Ostatní tylová zařízení	1 240	18,7		
C e l k e m	8 326		2 701	

Z tabuľky je zřejmé, že odpovídající zastoupení mají důstojníci slovenské národnosti na úseku místních vojenských správ (OVS a KVS)²⁷ dislokovaných na Slovensku. Tyto jsou cílevědomě doplňovány (viz usnesení PÚV KSČ²⁸ z roku 1956).

zariadení zväzkov – 8, akademií – 5, učilišť a škôl – 44, miestnych vojenských správ – 39, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 77; ŠTÁBNI A STRANÍCKO-POLITICKÍ PRACOVNÍCI: Ústředné orgány velenia – 13, Veliteľstvo zväzov – 27, zväzkov – 40, plukov – 73, praporov a samostatných rôt – 51, tylových zariadení zväzkov – 2, akademií – 5, učilišť a škôl – 41, miestnych vojenských správ – 13, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 26; VELITELIA DRUHOV VOJSK: Ústředné orgány velenia – 5, Veliteľstvo zväzov – 8, zväzkov – 87, plukov – 207, praporov a samostatných rôt – 275, tylových zariadení zväzkov – 2, akademií – 2, učilišť a škôl – 85, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 48; NÁČELNÍCI ODDELENÍ (FAKÚLT): Ústředné orgány velenia – 15, Veliteľstvo zväzov – 9, zväzkov – 16, plukov – 10, praporov a samostatných rôt – 2, tylových zariadení zväzkov – 1, akademií – 4, učilišť a škôl – 14, miestnych vojenských správ – 154, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 125; ZÁSTUPCOVIA NÁČELNÍKOV ODDELENÍ (NÁČELNÍCI KATEDIER): Ústředné orgány velenia – 4, Veliteľstvo zväzov – 7, zväzkov – 8, plukov – 10, praporov a samostatných rôt – 3, akademií – 11, učilišť a škôl – 17, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 25; NÁČELNÍCI SKUPÍN (KURZOV, ŠKÔL): Ústředné orgány velenia – 21, Veliteľstvo zväzov – 30, zväzkov – 30, plukov – 117, praporov a samostatných rôt – 60, tylových zariadení zväzkov – 10, akademií – 9, učilišť a škôl – 144, miestnych vojenských správ – 6, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 179; STARŠÍ DŮSTOJNÍCI (VYSOKOŠKOLSKÍ PROFESORI): Ústředné orgány velenia – 65, Veliteľstvo zväzov – 123, zväzkov – 79, plukov – 52, praporov a samostatných rôt – 20, tylových zariadení zväzkov – 2, akademií – 79, učilišť a škôl – 114, miestnych vojenských správ – 84, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 136; DŮSTOJNÍCI (STREDOŠKOLSKÍ PROFESORI): Ústředné orgány velenia – 11, Veliteľstvo zväzov – 39, zväzkov – 140, plukov – 322, praporov a samostatných rôt – 290, tylových zariadení zväzkov – 32, akademií – 19, učilišť a škôl – 415, miestnych vojenských správ – 311, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 211; OSTATNÍ: Ústředné orgány velenia – 6, Veliteľstvo zväzov – 14, zväzkov – 274, plukov – 960, praporov a samostatných rôt – 649, tylových zariadení zväzkov – 13, akademií – 215, učilišť a škôl – 417, miestnych vojenských správ – 10, ostatných tylových a teritoriálnych útvarov a zariadení – 355.

²⁷ OVS a KVS – Okresná, resp. Krajská vojenská správa.

²⁸ PÚV KSČ – Predsedníctvo Ústredného výboru Komunistickej strany Československa.

Podstatně vyšší zastoupení mají důstojníci slovenské národnosti ve vojenských učilištích a školách, dislokovaných rovněž na Slovensku, kde je jich celkem 47,3 %, tedy téměř polovina. Funkce velitelů a náčelníků učilišť a škol jsou obsazeny z 42,9 % rovněž důstojníky slovenské národnosti.

Národnostní složení na ostatních stupních velení plně neodpovídá, což je zvláště markantní na ústředních orgánech velení (MNO, GŠ), kde je zařazeno jen 6,1 % důstojníků a generálů slovenské národnosti. Přesto, že právě tomuto nejvyššímu stupni velení je v posledních letech věnováno maximum pozornosti, nepodařilo se jeho výraznější početní naplnění příslušníky slovenské národnosti. Bylo však dosaženo určitého kvalitativnějšího rozmístění důstojníků a generálů slovenské národnosti ve funkcích na MNO a GŠ. Ze 141 je jich 59 na funkcích náčelníků skupin, oddělení a vyšších (Podrobně viz příloha č. 3). Postupnou možnost dalšího zvýšení počtů naznačuje i současný plán kádrových rezerv pro funkce v nomenklatuře MNO a vyšší, v němž je zařazeno 99 důstojníků slovenské národnosti (celkem 18 %). Příčin nedostatečného národnostního početního naplnění ústředních orgánů velení, jak potvrzují dlouholeté empiricky zjištěné poznatky, je příliš mnoho. Mezi nejpodstatnější patří jak nedostatek všestranně připravených kádrů, tak i některé otázky související s řešením oprávněných potřeb a zájmů příslušníků slovenské národnosti při jejich přemístění do Prahy (především zabezpečení rodinných bytů apod.).

Příloha č. 3 dále ukazuje, že i na nižších stupních velení není situace plně odpovídající. Přesto je třeba kladně hodnotit skutečnost, že jak velitelství vojenských okruhů a armád, tak i velitelství svazků byla v posledních letech přednostně doplňována důstojníky slovenské národnosti, což se projevilo ve vyšším početním zastoupení i funkčním rozmístění.

Zvláštní pozornost také zasluhuje národnostní složení ve vojenských akademiích, kde je jen 12,1 % důstojníků slovenské národnosti. Rovněž tento stav je mimo jiné příčiny podmiňen nedostatkem všestranně připravených kádrů.

Kvalitativní rozbor souboru důstojníků slovenské národnosti

(u praporčíků nejsou k 1.1.1968 podklady)

Rozbor některých hlavních kádrových kvalit souboru důstojníků slovenské národnosti, kteří konají v současné době službu v ČSLA, poskytuje následující poznatky:

a) 72,8 % důstojníků a generálů slovenské národnosti je organizováno v KSČ (v celoarmádním průměru 77,6 %). Nižší procento organizovanosti souvisí s jejich věkovým složením.

b) Odborně vojenské vzdělání důstojníků a generálů slovenské národnosti na hlavních stupních velení.

Odborně vojenská připravenost důstojníků má rozhodující význam v hodnocení jejich profesionální kvalifikace pro zastávání funkcí na jednotlivých stupních velení. V současné době koná službu 1 343 důstojníků a generálů slovenské národnosti s vysokoškolským vzděláním, což představuje 16,1 % (celoarmádní průměr je 21,- %).

Jejich rozmístění na hlavních stupních velení ukazuje příloha č. 5²⁹ a současně udává i

²⁹ Příloha č. 5 zachytává vojensko-odborné vzdělání slovenských důstojníků na hlavních stupních velení: Vysokoškolské vzdělání (vojenské, resp. civilné) malo dovedna 711 Slovákov, z ktorých sa 88 nachádzalo v ústredných orgánoch velenia, 133 na veliteľstvách zväzov, 168 na veliteľstvách zväzkov, 105 na vojenských akadémiách a 217 na učilištiach a školách. Vzdelanie na úrovni vyšších akademických kurzov malo spolu 10 Slovákov, z ktorých 2 boli v ústredných orgánoch, 4 na veliteľstvách zväzov, 2 na veliteľstvách zväzkov a po jednom na akadémiách, resp. v školách a učilištiach.

ostatní vzdělání důstojníků slovenské národnosti, kteří jsou na nich zařazeni.

Věkové složení důstojníků slovenské národnosti vytváří výhodnou základnu pro možnost jejich školení na vojenských akademiích, neboť mladších 30 let je 24,7 %.

c) Zastoupení důstojníků a generálů slovenské národnosti na studiu ve VA GŠ ozbrojených sil SSSR a jejich zařazení na funkce v armádě

Pro rozhodující funkce v ČSLA je předepsáno školení na vojenské akademii generálního štábu ozbrojených sil SSSR. Od roku 1947 prošlo tímto školením celkem 125 důstojníků a generálů, z nichž 24 důstojníků a generálů slovenské národnosti, což představuje 20,2 %.

Konkrétní počty školených v jednotlivých letech podle národnostního původu i jmenný seznam absolventů je uveden v příloze č. 4. uvedený přehled potvrzuje, že od přijetí usnesení PÚV KSČ v roce 1956 byla při výběru kandidátů pro toto nejvyšší školení dodržována stanovená linie na zlepšení národnostního složení na řídicích funkcích v armádě.³⁰ Za tuto dobu ukončilo studium na této akademii celkem 20 důstojníků a generálů, zatím co do té doby byli vyškoleni jen 4 důstojníci slovenské národnosti.³¹

d) Současný stav posluchačů vojenských akademií a žáků vojenských učilišť a škol

Podrobný přehled podle jednotlivých akademií, učilišť a škol je uveden v příloze č. 6. stávající počty školených ukazují, že ve vojenských akademiích je celkem 27,- % poslu-

Slovákov s absolvovanými (zdokonaľovacími, resp. vyššími zdokonaľovacími) kurzmi bolo spolu 919, z nich v ústredných orgánoch velenia pôsobilo 36, na veliteľstvách zväzov a zväzkov 83, resp. 240 a na akademiách, resp. školách a učilištiach 69 a 491. Vzdelanie na úrovni učilišť malo dovedna 1 085 Slovákov, z nich v ústredných orgánoch pôsobilo 15, na veliteľstvách zväzov a zväzkov 43, resp. 284 a na akademiách, resp. školách a učilištiach 165 a 578. S nižším vojenským vzdelaním bolo dovedna 32 Slovákov, z nich 4, resp. 8 pôsobili na veliteľstvách zväzov a zväzkov, 11 a 9 na akademiách, resp. školách a učilištiach. Zo 14 Slovákov bez vojenského vzdelania ich 7 pôsobilo na učilištiach a školách, 5 na veliteľstvách zväzkov a 2 na veliteľstvách zväzov.

³⁰ Příloha č. 4 ukazuje podiel dôstojníkov a generálov slovenskej národnosti na štúdiu Vojenskej akadémie GŠ Ozbrojených síl v Moskve: V rokoch 1947 až 1967 bolo z celkového počtu 125 vyradených absolventov slovenskej národnosti 24 (t.j. 20.2 %) a inej boli 4 dôstojníci.

³¹ Menný zoznam vyradených slovenských dôstojníkov s aktuálne zastávanou funkciou zostavený podľa roku ich vyradenia: 1951 – genmjr. Ján Lipový (náčelník štábu Západného voj. okruhu – poverený zastupovaním); 1953 – plk. Ladislav Kováč (zást. náčelníka organizačného a mobilizačného odd. Východného voj. okruhu); 1957 – genmjr. Jozef Činčár (zást. náčelníka operačnej správy GŠ) a genmjr. Ján Strcula (zást. veliteľa Východného voj. okruhu); 1958 – genpor. Alexander Mucha (veliteľ Voj. akadémie Antonína Zápotockého Brno) a genmjr. František Šádek (zást. náčelníka Hlavnej správy pozemných vojsk MNO); 1959 – genmjr. Ivan Dzamko (zást. náčelníka štábu Východného voj. okruhu) a genmjr. Jozef Kúkel (veliteľ 10. leteckej armády); 1960 – genmjr. Juraj Lalo (poverený veliteľ cestného zboru) a genmjr. Juraj Pivoluska (náčelník Voj. školy J. Žižku Bratislava); 1961 – genmjr. Martin Korbela (zást. veliteľa Západného voj. okruhu pre teritórium); 1962 – genmjr. Eduard Kosmel (zást. veliteľa Západného voj. okruhu) a plk. Jozef Remek (zást. veliteľa 10. leteckej armády pre stíhacie letectvo); 1963 – plk. Emil Koštek (zást. náčelníka raketového vojska a delostrelectva Stredného voj. okruhu), plk. Karol Seneši (zást. náčelníka vojsk protivzdušnej obrany Hlavnej správy pozemného vojska MNO) a genmjr. Jozef Turošík (náčelník štábu Stredného voj. okruhu); 1964 – plk. Milan Gavalec (zást. veliteľa Západného voj. okruhu pre tyľ), genmjr. Pravoslav Kalický (zást. náčelníka Hlavnej správy letectva a protivzdušnej obrany štátu pre operačnú a bojovú prípravu MNO), plk. Ondrej Kopnický (zást. veliteľa 7. armády protivzdušnej obrany štátu) a genmjr. Ján Lux (zást. náčelníka Hlavného tyľa MNO); 1966 – genpor. Martin Dzúr (minister národnej obrany) a genmjr. Egyd Pepich (náčelník Hlavnej politickej správy MNO). V roku 1968 mali byť vyradení (s uvedením poslednej funkcie) pplk. Ján Franko (zást. náčelníka chemického vojska MNO) a plk. Jozef Škultéty (tajomník Hlavného výboru KSČ MNO).

chačů, v učilištích 27,8 % žáků slovenské národnosti. Odborné národnostní složení je i ve VHŠ a VŠJŽ.³² V praporčických školách je v současné době 37,1 % žáků slovenské národnosti.³³

Uvedené počty školených příslušníků slovenské národnosti ve vojenských školách jsou předpokladem postupného zlepšování národnostní skladby velitelského sboru.

e) Nynější hodnostní situaci důstojníků slovenské národnosti v ČSLA ukazuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3

Hodnost	Důstojníků a generálů slovenské národnosti	
	Počet	% v celoarmádních počtech
poručík	582	25,8
nadporučík	957	27,2
kapitán	2 179	22,5
major	2 830	20,6
podplukovník	1 615	14,2
plukovník	134	16,9
generálmajor	23	25,8
generálporučík	5	26,3
generálplukovník	-	-
armádní generál	-	-

³² VHŠ VN – Vojenská hudobná škola Víta Nejedlého, VŠJŽ – Vojenská škola Jana Žižku.

³³ Příloha č. 6 podrobně ukazuje početný i procentuální podiel dôstojníkov slovenskej národnosti medzi poslucháčmi jednotlivých akadémií, učilišť, vojenských a praporčických škôl: AKADÉMIE: Voj. akadémia Antonína Zápotockého – odborný vojenský priemysel – 70 Slovákov zo 414 (16,9 %), VA AZ Brno – 170 z 302 (35,4 %), Vojenský lekársky výskumný a doškoľovací ústav Jana Evangelistu Purkyně Hradec Králové – 100 z 310 (32,3 %). Dovedna na akadémiách bolo 277 Slovákov z celkového počtu 1 026 študujúcich; UČILIŠTIA: VA AZ VVÚ OJ – 90 Slovákov z 475 (18,9 %), Ženíjný technický učilište – 73 zo 196 (37,2 %), Technický učilište – 22 zo 154 (14,3 %), Vyššie delostrelecké učilište – 146 z 432 (33,8 %), Automobilové učilište – 133 zo 424 (31,4 %), Železničné učilište – 61 z 247 (24,7 %), Spojovacie učilište – 100 z 320 (31,3 %), Vyššie letecké učilište – 19 zo 69 (27,5 %). Dovedna na učilištiach bolo 644 Slovákov z celkového počtu 2 317 študujúcich. VOJENSKÉ ŠKOLY: Vojenská hudobná škola Víta Nejedlého – 26 Slovákov zo 168 (15,5 %), VŠJŽ Bratislava – 242 z 512 (47,3 %), VŠJŽ Opava – 127 z 374 (33,9 %), VŠJŽ Moravská Třebová – 41 z 515 (8 %). Dovedna na vojenských školách bolo z celkového počtu 1 569 študujúcich 436 Slovákov (27,8 %). Spoločne teda študovalo na akadémiách, učilištiach a vojenských školách 1 357 Slovákov z celkového počtu 4 912 študentov (27,6 %). Na vojenskej odbornej škole Vyššieho voj. učilišťa Otakara Jaroša bolo 21 Slovákov z 84 (25 %), na vojenskej odbornej a strednej odbornej škole ženíjného technického učilišťa 94 z 243 (38,7 %), na odbornej škole Technického učilišťa 102 z 251 (40,6 %), na vojenskej odbornej a strednej odbornej škole vyššieho delostreleckého učilišťa 114 z 314 (36,3 %), na vojenskej odbornej a strednej odbornej škole ŠVST 138 z 243 (56,8 %), na vojenskej odbornej a strednej odbornej škole Automobilového učilišťa 115 z 356 (32,3 %), na vojenskej odbornej škole Železničného učilišťa 3 z 15 (20 %), na vojenskej odbornej a strednej odbornej škole Spojovacieho učilišťa 183 z 515 (35,5 %) a na Vojenskej odbornej škole leteckých mechanikov a voj. strednej odbornej škole Košice 160 z 488 (32,8 %). Celkovo sa nachádzalo vo voj. odborných školách 930 Slovákov z celkového počtu 2 509 študujúcich.

Počty dôstojníkov slovenskej národnosti v jednotlivých hodnostech vyjadrených procenty celoarmádných počtů ukazujú, že nedosahujú úmerného zastoupení jen v hodnostech podplukovníkov a plukovníkov. Ve všech ostatních hodnostních skupinách jsou vyšší.

f) Věkové složení důstojníků a generálů slovenské národnosti ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 4.

Věk	Počet	%	Celoarmádní
do 25 let	990	11,9	7,7
26 – 30	1 067	12,8	11,-
31 – 35	1 502	18,-	19,-
36 – 40	2 304	27,7	30,4
41 – 45	1 313	15,7	18,7
46 – 50	750	9,1	6,1
51 – 55	380	4,6	6,1
starší	12	0,2	1,-

Z přehledu věkového složení důstojníků a generálů slovenské národnosti a jeho srovnání s celoarmádním průměrem vyplývá, že větší rozdíl je jen v nejmladších věkových skupinách do 30 roků (= 6 %) a dále ve věku 46 – 50 roků (+ 3 %). V ostatních věkových skupinách jsou počty menší. Věková situace souboru důstojníků slovenské národnosti je tedy v celoarmádním průměru poněkud příznivější proto, že se skládá z většího počtu důstojníků mladších. Celoarmádní věkový průměr u důstojníků činí 37,6 %, u důstojníků slovenské národnosti 37,- %.

g) Skutečné počty důstojníků a generálů podle jednotlivých druhů vojsk a služeb.

Podrobný přehled je uveden v příloze č. 7. Ukazuje početní naplnění důstojníky slovenské národnosti v jednotlivých druzích vojska a služeb podle čísel vojenské odbornosti.³⁴

³⁴ MOTOSTRELECKÉ VOJSKO: 702, z toho 622 MVS (ČVO 101) a 12 mech. áut. (ČVO 120-129); VÝSAVKOVÉ VOJSKO: 25 (ČVO 110-119); TANKOVÉ VOJSKO: 491 z toho 250 smer veliteľský (ČVO 130-144) a 241 smer technický (ČVO 145-169); AUTOMOBILNÉ VOJSKO: 643, z toho 128 smer veliteľský (ČVO 170-171 a 173-184), 139 dopravný (ČVO 172) a 376 technický (185-199); POZEMNÉ DELOSTRELECTVO: 495, z toho 226 smer veliteľský (200-224) a 269 technický (ČVO 225-239); RÁDIOLOKÁCIA: 210 (ČVO 240-249); VOJSKO PVOŠ a PVO: 93 (250-299); PROTILIETADLOVÉ RAKETOVÉ VOJSKO: 217, z toho 52 smer veliteľský (ČVO 300-319) a 165 technický (ČVO 320-349); DELOSTRELECKÉ RAKETOVÉ VOJSKO: 169, z toho 80 smer veliteľský (ČVO 350-370) a 89 technický (ČVO 371-399); LETECTVO: 1 118, z toho 311 smer veliteľský (ČVO 400 a 406-429), 530 technický (ČVO 430-469), 172 prúdoví piloti (ČVO 402-403) a 105 ostatní piloti (ČVO 401 a 404-405); ŽENIJNÉ VOJSKO: 322, z toho 177 smer veliteľský (ČVO 500-510) a 145 technický (ČVO 511-539); ŽELEZNIČNÉ VOJSKO: 75, z toho 46 smer veliteľský (ČVO 540-559) a 29 technický (ČVO 560-569); CHEMICKÉ VOJSKO: 142, z toho 107 smer veliteľský (ČVO 570-589) a 35 technický (ČVO 590-599); SPOJOVACIE VOJSKO: 575, z toho 328 smer veliteľský (ČVO 600-630), 86 letecký (ČVO 631-639), 132 technický (ČVO 640-655 a 659) a 29 voj.poč. (ČVO 656-658); RADIOTECHNICKÉ VOJSKO: 117 (ČVO 660-679); PROTIRADIOTECHNICKÉ VOJSKO: 8 (ČVO 680-699); VŠEVOJSKOVÝ TÝL: 167 (ČVO 700-701); LETECKÝ TÝL: 77 (ČVO 702-704); VOJENSKÁ DOPRAVA: 42 (ČVO 710-719); CESTNÉ VOJSKO: 210 (ČVO 720-739); ZÁSOBOVANIE POHONNÝMI HMOTAMI: 149 + 5 (ČVO 740-759); PROVIANTNÁ SLUŽBA: 170 (ČVO 760-779); VÝSTROJNÁ SLUŽBA: 133 (ČVO 780-799); LEKÁRI: 215 (ČVO

Stručná charakteristika kádrové politiky v kádrové práci prováděná s důstojníky a praporčíky slovenské národnosti v letech 1948 – 1968 a rozbor hlavních kvantitativních a kvalitatívnych ukazovateľů souboru důstojníků slovenské národnosti (u praporčíků mohly být uvedené jen některé počty, neboť v nynější době nejsou ostatní data k dispozici) poukazuje na řadu objektivních i subjektivních obtíží a problémů při řešení optimálního národnostního zastoupení příslušníků slovenské národnosti ve velitelském sboru armády. V důsledku toho je nutné:

- posoudit z hlediska spravedlivého řešení národnostní problematiky ve velitelském sboru, všechna stranická usnesení, týkající se práce s kádry slovenské národnosti v armádě a zrušit ty z nich, která neodpovídají,
- analyzovat současnou dislokaci vojsk naší armády s cílem zvýšit počty funkčních míst pro důstojníky i praporčíky na území Slovenska,
- řešit odpovídající národnostní složení všech stupňů velení stanovením odpovídajícího „klíče“, neboť dosavadní řešení na základě usnesení, se ukázala jako příliš obecná a nezavazující velitele a náčelníky osobní odpovědností za jejich splnění,
- využít poznatků z 2. řádného hodnocení vojáků z povolání a výsledků sociologických výzkumů „Životních podmínek vojáků z povolání“ provedeném v r. 1967 a „Podmínek života vojáků z povolání slovenské národnosti konajících službu v českých zemích“, který bude proveden v roce 1968, ke zkvalitnění kádrové práce s příslušníky slovenské národnosti.

* * *

III. Životní podmínky rodin vojáků z povolání v jiném národnostním prostředí.

Národnostní otázka má i v podmínkách naší armády různé stránky, které není možné vzájemně oddělovat a ani redukovat na jednu z nich. Vedle aspektů ve služebně politické oblasti má i další souvislosti v občanském životě vojáků z povolání a jejich rodin. Patří sem např. zvláštní životní podmínky rodin vojáků vykonávajících službu v jiném národnostním prostředí.

(interpretace faktů a navržených řešení se opírá o výsledky sociologického výzkumu u českých rodin žijících na Slovensku a slovenských rodin žijících v Čechách a na Moravě).³⁵

800-811 a 813-849); ZUBNÍ LEKÁŘI: 8 (ČVO 812); LEKÁRNICI: 26 (ČVO 850-859); POMOCNÉ ZDRAVOTNÍCTVO: 66 (ČVO 860-879); VETERINÁRNA SLUŽBA: 7 (ČVO 880-899); TOPO-GEODETICKÁ SLUŽBA: 61 (ČVO 900-919); POVETERNOSTNÁ SLUŽBA: 38 (ČVO 920-926); DOPLŇOVACIA SLUŽBA MVS: 494 (ČVO 927-929); ŠIFROVÁ SLUŽBA: 31 (ČVO 930-933); ADMINISTRATÍVNA SLUŽBA: 43 (ČVO 934-939); STAVEBNÁ A UBYTOVACIA SLUŽBA: 88 (ČVO 940-949); FINANČNE EKONOMICKÁ SLUŽBA: 146 (ČVO 950-954); JUSTÍCIA: 40 (ČVO 955-959); HUDOBNÍCI: 7 (ČVO 960-964); VOJENSKÁ TELOVÝCHOVA: 50 (970-974); UČITELIA VŠEOBECNO-VZDELÁVACÍCH PREDMETOV: 38 (ČVO 975-979); INÉ ODBORNOSTI: 0 (ČVO 980-999); STRANICKO-POLITICKÝ APARÁT: 613 (ČVO 470-199).

³⁵ Bol realizovaný na vybranej reprezentatívnej vzorke 550 dôstojníkov a práporčíkov slovenskej národnosti, ktorí boli služobne zaradení v Čechách a na Morave (súčasne bola prevedená výskumná sondáž v piatich útvaroch na Slovensku, spolu u 120 dôstojníkov a práporčíkov českej národnosti, na overenie ich podmienok práce, života a postojov, ktoré na toto zaradenie mali). Výskum bol robený formou anonymných dotazníkov, pričom kandidáti boli vybraní na základe mechanického

Hlubší poznání problematiky uvedených rodin považujeme za součást probíhajícího demokratizačního procesu v naší společnosti. Současné období renezanace socialismu a v něm konkrétního člověka umožňuje podrobnější přezkoumání všech důsledků těch těchto zvláštních životních podmínek, určité části velitelského sboru naší armády, ovlivňujících vztah k vojenské službě a identifikace s ní.

Z hlediska současných vojenskodoktrinálních závěrů a dislokace ČSLA část vojáků z povolání musí vykonávat službu mimo svoje národnostní prostředí. V tom se projevuje zvláštnost naší armády jako společenské instituce a vojáků z povolání jako zvláštní sociální skupiny společnosti.

Naše armáda je na rozdíl od jiných státních a společenských institucí dislokována nezávisle na územních hranicích mezi českými zeměmi a Slovenskem. Rozmístění štábů velení, svazků, útvarů a tylových zařízení respektuje předpokládané úkoly ochrany a obrany státního území ČSSR i naše povinnosti k obrannému systému Varšavské smlouvy.

ČSSR je vícenárodním státem, což se musí respektovat v personálním složení ústředních správních a společenských institucí včetně armády. V celém obsahu kádrové práce je třeba zachovávat internacionální hlediska v tom smyslu, že v doplňování velitelského sboru, při ustanovování do funkcí se vedle vojenskoodborných hledisek vojáka přihlíží k dodržování přiměřené etnické struktury velitelského sboru vcelku i na jednotlivých stupních velení.

Realizování uvedených požadavků v praxi významnou měrou determinuje zařazení vojáka podle jeho odbornosti, stupně vykonávané funkce v horizontální i vertikální rovině sociální struktury armády.

Zvláštní životní podmínky části vojenských rodin v jiném národnostním prostředí se dotýkají v mnohých směrech národnostní problematiky v relativně stále a řídicí složky armády tvořené vojáky z povolání. Úzce souvisí se strukturálním hlediskem mírové přípravy armády ale i funkcionálním hlediskem její potenciální společenské funkce obrany ČSSR a dalších socialistických zemí. Jejich zkoumání není určováno jen operativní potřebou, ale širšími politickými hledisky.

V usneseních předsednictva KSČ z r. 1956 a 1966 je konstatováno nízké zastoupení příslušníků slovenské národnosti v sociální skupině vojáků z povolání. Jejich častější odchod do zálohy na vlastní žádost (přibližně jedna polovina z nich vykonává službu v Čechách a na Moravě) už delší dobu znemožňuje dosáhnout zodpovídající etnickou strukturu vojáků z povolání. Ani zvýšený počet poslouchačů slovenské národnosti ve vojenských učilištích hlavně v posledních letech nepřinesl dosud zásadnější obrat.

Když má připravovaný akční program MNO přijmout v tomto směru pozitivní opatření, musí při jejich formulaci vycházet ze znalosti faktů problematiky života rodin vojáků v jiném národnostním prostředí. Objektívni důsledky spolužití našich národů v jednom státě pociťují nejen slovenské rodiny v Čechách a na Moravě, ale i české rodiny na Slovensku. dotýkají se následujících otázek.

1. Obecných problémů spolužití rodiny vojáka se spoluobčany v jiném národnostním prostředí.

2. Vlivu přemístění rodiny do jiného národnostního prostředí na ekonomické poměry. Možnost zaměstnání manželek a využití jejich kvalifikace.

---

výberu centrálnej kartotéky kádrovej správy. Dôstojníci dotazníky vracali späť MNO poštou, čím mala byť zaručená ich úplná anonymita. Na upresnenie a doplnenie niektorých kľúčových otázok boli ďalej realizované rozhovory s 50 dôstojníkmi a práporčíkmi a so 40 manželkami slovenských vojakov. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, sign. 26-12/1-5.

3. Vlivu změny školy s jiným vyučovacím jazykem na školský prospěch dětí navštěvujících základní a střední školy.

4. Intenzity a motivů návratů rodin vojáků do vlastního národnostního prostředí.

1. Obecné problémy spolužití rodiny vojáka se spoluobčany v jiném národnostním prostředí.

Po přestěhování rodiny do jiného národnostního prostředí si tato na základě ojedinělých střetnutí a styků s nejbližšími spoluobčany vytváří svoje první dojmy, kterých obsah se intenzivnějšími styky a bohatšími zkušenostmi mění. Rodiny vojáků jsou v obou našich etnikách v rozhodující většině přijímány kladně, případně neutrálně 95,6 %). Ale rodiny, které se vzájemně přestěhovali v letech 1951 – 58 byli místními spoluobčany ve větší míře přijaty kladně, než rodiny přestěhované v letech 1959 – 1966. (Příloha čís. 8, tabulka A a B.)³⁶

V dalším spolužití má běžné, dobré a velmi dobré pocity 43,1 % vojáků, 7,0 % má pocity cizího prostředí, 14,2 % manželek vojáků má špatné a nepříjemné pocity a 4,6 % vojáků pociťuje antipatie místních obyvatel. To nás nutí zamyslet se, zda se za 23 let spolužití našich národů v obnovené ČSR využilo všech možností k jejich vzájemnému poznání. nasvědčuje to, že každá z našich etnik žila dost izolovaně, jen svými vlastními problémy, čímž se ve vědomí našich národů oslabovala ideová základna československé státnosti.

Príznivější jsou ekologické momenty v rámci sídlišť, čtvrtí, vytvářející vhodné společenské klima k realizaci bližších i perspektivních cílů rodin. (Příloha čís. 9, tab. A.)³⁷ Značný vliv má na ně skutečnost, že rodiny vojáků v menších posádkových městech žijí ve

³⁶ Tabuľka A: Možnosť kladného prijatia domácim prostredím zvolilo 15,5 % opýtaných respondentov z českých a 23,6 % slovenských rodín (čiže dovedna 18,3 %). Možnosť, podľa ktorej im obyvatelia venovali primeranú pozornosť, volilo 34,5 % respondentov z českých a 25,5 slovenských rodín (spolu 31,3 %). Otázku, či sa k nim obyvatelia správali zdržanlivo, kladne označilo 23,5 % z opýtaných príslušníkov českých a 22,8 % slovenských rodín (spolu 23,5 %). Možnosť „nikdo si nás nevsímal“ si vybralo 21,5 opýtaných príslušníkov českej a 24,5 % slovenskej národnosti (dovedna 22,5 %). Možnosti, podľa ktorých domáci obyvatelia k nim nemali dôveru, resp. ich ignorovali, označilo 0,5, resp. 2 % opýtaných vojakov českej a 0,9 % slovenskej národnosti (spolu 0,6 resp. 1,6 %). Záverečnú možnosť, podľa ktorej ich obyvateľstvo prijalo „inak“, uprednostnilo 2,5 opýtaných českej a 1,8 % slovenskej národnosti (spolu 2,2 %). Tabuľka B zachytáva prijatie rodín vojakov miestnymi obyvateľmi v inom národnostnom prostredí podľa rokov, v ktorých sa jednotlivé rodiny presťahovali. Kým v období 1951 – 1954 označilo možnosť „veľmi dobrého prijatia“ miestnymi obyvateľmi 39 % z opýtaných, v období 1955 – 1958 to bolo už len 18,5 %, v období 1959 – 1962 15 % a v poslednom 1963 – 1966 len 8,2 % z opýtaných. Možnosť „primeraného prijatia“ v uvedených etapách zvolilo postupne 22,0 %, resp. 27,7 %, resp. 41,0 %, resp. 29,1 % opýtaných. Vyjadrenie k možnosti „zdržanlivého chovania“ bolo v jednotlivých obdobiach pre zmenu nasledujúce – 18,8 %, 21,6 %, 19,0 % a 32,6 %. „Nikdo si nás nevsímal“ označilo v tom-ktorom období 15,3 %, 23,1 %, 22,0 %, resp. 27,9 % respondentov. Možnosť nedôvery zvolilo len 1,6 % opýtaných v úvodnom, resp. 1,1 % v záverečnom období. Možnosť ignorácie zvolilo 6,1 % opýtaných v období 1955 – 1958, resp. 1,0 % v období 1959 – 1962. Alternatívu, podľa ktorej „nás prijali jinak“, označilo v jednotlivých obdobiach 3,3 %, 3,9 %, 2,0 %, resp. 1,1 % respondentov.

³⁷ Tabuľka A zachytáva percentuálne vyjadrenie všeobecných problémov spolužitia rodín vojakov z povolania so spoluobyvateľmi v inom národnostnom prostredí. Možnosť „žiadne problémy“ zvolilo 48,1 % z celkového súboru respondentov (48 % v skupine českých rodín žijúcich na Slovensku a 48,1 % slovenských rodín v Čechách). Alternatívu „nepatrné“ označilo 40,1 % z celkového súboru respondentov (40,5 príslušníkov českých rodín na Slovensku a 39,3 % slovenských rodín v Čechách). Odpoveď „narušujúci dobré spolužitie“ zvolilo 3,8 všetkých opýtaných (3,5 Čechov na Slovensku a

vojenských sídlišťích, kde vedomí príslušnosti ke stejné sociální skupině a služební vztahy eliminují mnohé potenciální problémy.

Rodiny vojáků nejsou ušetřeny jevů, dotýkajících se národnostní problematiky, národnostního citění a příslušnosti. S rušivými jevy tohoto charakteru se střetává 40,6 % vojáků a to v rozdílné frekvenci a kvalitě. Více než polovina z nich se projevuje v drobných chybách v chování lidí na veřejnosti (sportovní střetnutí, poskytování služeb, kritika televizních a rozhlasových programů atd.).

Jevy, mající zřejmý nacionální obsah v daleko větší míře české rodiny na Slovensku. Mají jednak objektivní základ v současném stupni vývoje slovenského národa, ve kterém se ještě v značné intenzitě projevuje tendence směřující k rozvoji vlastního národního života ale i v důsledcích asymetrického modelu státoprávního uspořádání vztahů mezi našimi národy. V českém národnostním prostředí pocítují slovenské rodiny rušivé jevy v menší míře. (Příloha č. 9, tabulka B.)³⁸

V nastávajícím období, ve kterém se má realizovat symetrický model ČSSR, musí souběžně s připravovanými opatřeními probíhat ofenzivní ideologická práce objasňující národnostní problematiku ve všech jejích aspektech ve společnosti i v armádě. V jejím průběhu ukázat na skutečný stav věcí, jak nám to poskytují dostupné materiály. Znalost faktů tu bude důležitým nástrojem v překonávání zafixovaných stereotypů vytvářených bez hlubší informovanosti u příslušníků armády, nezávisle na národnostní příslušnosti.

2. Vliv přemístění rodiny do jiného národnostního prostředí na její ekonomické poměry. Možnosti zaměstnání manželek a využití jejich kvalifikace v novém prostředí.

Každá rodina má víceméně ustálený standard spotřeby finančních prostředků. Determinuje ho počet dětí a jejich příprava do života, životní styl určovaný charakterem práce i prostředím posádkového města. U většiny rodin vojáků jsou finanční prostředky k životu získávány příjmy obou manželů. Přemístěním rodiny do jiného národnostního prostředí vznikají objektivní překážky k vstupu manželek do zaměstnání. Je to např. nedostatek volných míst v dětských sociálních zařízeních (jesle, školky), vhodné pracovní příležitosti, ale i znalost jazyka národa, uprostřed kterého žije (u učitelek, admin. pracovník). To všechno brání pracovnímu zařazení manželek často 1 – 3 roky. Část z nich se musí uspokojit s méně

4,5 Slováků v Čechách). Možnost „snesitelné“ si vybralo 7,7 % z celkového počtu respondentů (8 % v skupině českých rodin na Slovensku a 7,2 % v skupině Slováků v Čechách). Zhruba 0,3 % opýtaných neodpovědělo (výlučně Slováci, kde představovali 0,9 %).

³⁸ Tabulka B zachytává názory na frekvenci rušivých jevů v spojení našich národů v rodinném prostředí vojáků z povolání žijících v iném národnostním prostředí. Možnost „neprojevují se“ zvolilo 38,7 % všech opýtaných (36 % u Čechů žijících na Slovensku a 43,7 % u Slováků žijících v Čechách). Možnost „projevují se v menší míře“ zvolilo 21,2 % všech respondentů (23 % u Čechů a 18,2 % u Slováků). „Projevují se v pracovním prostředí manželky“ si jako odpověď vybralo 1,6 % všech opýtaných (2 % Čechů a 0,9 % Slováků). „Projevují se ve větší míře u jednotlivců“ si pro změnu vybralo 5,2 % z celkového počtu opýtaných (5,0 % v české a 5,5 v slovenské skupině). Alternativu „projevují se mezi dětmi“ si zvolilo 3,6 % z všech respondentů (1,5 % v české a 7,2 slovenské skupině). „Projevují se u lidí starší generace“ si jako odpověď vybralo 2,6 % opýtaných (výlučně z české skupiny, kde představovali 4 % z celkového počtu). „Projevují se v kritice institucí a jejich činnosti“ odpovědělo 2,5 % opýtaných (3,5 % v české a 0,9 slovenské skupině) a „projevují se v jiných formách“ zasa 3,9 % (3,5 % v české a 4,6 slovenské skupině). 20,7 % všech opýtaných neodpovědělo (21,5 % z české a 19 % z slovenské strany).

kvalifikovanou práci, než pro kterou mají vzdělání a předcházející praxi. (Příloha čís. 10 a 11).³⁹ Vedle finančního efektu zaměstnání manželek třeba chápat i momenty jejich osobního uspokojení, v seberealizaci i prostředků k prolomení bariér izolovanosti.

Vzhledem k uvedeným objektivním příčinám, stěžujícím život rodin vojáků v jiném národnostním prostředí doporučujeme proto zvýšit počet plánovaných funkčních míst na Slovensku, čím by se uvedené problémy zužily na menší počet případů. (Zvážit tento návrh v souladě s vojenskoodbornými hledisky).

U té části vojáků, jejichž zařazení v jiném národnostním prostředí je vyhnutelné, řešit jejich služební stránku v jednotě s problémy rodiny (byt, zaměstnání, umístění dětí atd.). Podle našeho názoru není to výsada, ale jen reciprocita za jeho podřízení se společenským zájmům vykonávat službu tam, kde si to zájmy občanů ČSSR vyžadují.

3. Vliv změny školy s jiným vyučovacím jazykem na školský prospěch dětí navštěvujících základní a střední školy.

Změny vzniklé přestěhováním rodiny vojáka do jiného národnostního prostředí pociťují v patričné míře i děti. Hlavně starší děti, navštěvující základní a střední školy vedle obvyklých adaptačních důsledků přecházejí na školy s jiným vyučovacím jazykem. Ve vlastním zájmu musí si v krátké době osvojit sice velmi blízky, ale v mnohých (gramatických) strán-

---

³⁹ Tabuľka A prílohy č. 10 percentuálne zachytáva stupeň dosiahnutého vzdelania manželiek vojakov žijúcich v inom národnostnom prostredí. Z celkového počtu respondentiek malo základnú 9-ročnú školu 43,3 %, odbornú školu bez maturity 29,7 %, strednú odbornú školu s maturitou 15,2 %, strednú všeobecno-vzdelávaciu školu 6,1 %, vysokú školu 3,5 % a iné vzdelanie 2,2 % opýtaných manželiek vojakov. Tabuľka B prílohy č. 10 zachytáva pre zmenu stupeň ich zamestnanosti. „Má zájem a má možnosť zamestnania“ označilo 60 % z ich celkového počtu (62,2 % bolo u manželiek českej a 57,4 % slovenskej národnosti žijúcich v inom národnostnom prostredí). Možnosť „má zájem, ale nemá zamestnania“ označilo 29,8 % všetkých respondentiek (27 % bolo u českej a 33,6 % u slovenskej skupiny). „Nemá zájem ale má možnosť zamestnania“ si zvolilo ako odpoveď 2,9 % všetkých adeptiek (4 % z českej a 0,9 % zo slovenskej strany) a „nemá zájem ani možnosť zamestnania“ zasa 7 % všetkých manželiek (6,5 z českej a 8,1 zo slovenskej strany). 0,3 % neodpovedalo (týkalo sa to výlučne manželiek českej národnosti žijúcich na Slovensku, čo v ich skupine predstavovalo 0,5 %). Tabuľka C prílohy č. 10 vykresľuje kvalitu získaného zamestnania manželiek vojakov z povolania v inom národnostnom prostredí. Možnosť „vykonáva prácu odpoviadajúcu jej úrovni vzdelania a kvalifikácii“ označilo 67,7 % respondentiek (70,1 % českej a 63 % slovenskej národnosti). Alternatívu „vykonáva prácu priemernou, ale iného charakteru“ zvolilo 19,4 % všetkých respondentiek (19,4 zo skupiny manželiek českej a 19,3 slovenskej národnosti žijúcich v inom národnostnom prostredí). Odpoveď „vykonáva prácu menej kvalifikovanou“ zaznačilo 9,1 % všetkých opýtaných (6,5 z českej a 14,5 zo slovenskej strany). Neodpovedalo 3,8 % všetkých respondentiek (4 % z českej a 3,2 zo slovenskej strany). Príloha č. 11 pre zmenu zachytáva prekážky k vstupu manželiek vojakov do zamestnania v inom národnostnom prostredí. 8 % oslovených respondentiek zvolilo ako prekážku nedostatočnú znalosť spisovného jazyka (či už českého, alebo slovenského), 8,3 % zasa všeobecný nedostatok pracovných príležitostí v mieste posádky a 8,6 % nedostatok pracovných príležitostí zodpovedajúcich dosiahnutej kvalifikácii. Nedostatok voľných miest v detských sociálnych zariadeniach (jasle a škôlky) označilo za svoju odpoveď 7,4 % opýtaných respondentiek. Alternatívy „prednostného umiestňovania miestnych obyvateľ – t.j. nacionálni príčiny“ a „nevýhodné pracovné doby na smeny“ vybralo zhodne 1,6 %, no a iné príčiny (vyšší fyzický vek, choroba, nevýhodné platové podmienky) 4,5 % opýtaných manželiek.

kách odlišný jazyk druhého národa. Prekonání změny je závislé na individualitě žáka, na pomoci rodičů, učitelů, spolužáků atd. (Příloha 11, tabulka A, příloha 12, tab. A).⁴⁰

Obecným poznatkem je, že se změna školy projeví v zhoršeném prospěchu z jazyka vyučovacího a v dalších předmětech vyžadujících patřičný stupeň vyjadřovacích schopností.

Vzhledem k častějším změnám služebního působení vojáků mezi českými zeměmi a Slovenskem doporučujeme, aby ve větších městech, kde se nachází větší koncentrace obyvatelů jiné národnosti i z řad civilních obyvatel, byly zřízeny na příslušných školách paralelní třídy s mateřským jazykem dětí.

V místech, kde k tomu nejsou podmínky (malý počet dětí) podle požadavků rodičů zavést na školách výuku mateřského jazyka jako nepovinného předmětu. V případě přemístění do vlastního prostředí nebudou mít děti jazykový problém.

Zvláště je třeba zvážit přemísťování vojáků, jejich děti navštěvují vyšších ročníky ZDŠ a mají zájem studovat na střední a perspektivně na vysoké škole. V takovýchto případech je změna školy pro žáka příliš náročná.

4. Intenzita a motivy návratu rodin vojáků z povolání do vlastního národnostního prostředí.⁴¹

Mobilní charakter povolání vojáka ovlivňuje tvorbu životního stylu jeho rodiny. Většina rodin vojáků se necítí v posádkách přiměřeně usazena a svůj pobyt v nich považuje za dočasný. Jejich integrita s kolektivem spoluobčanů je v směrech závislá i na tom, že je pro ně etnicky odlišný.

⁴⁰ Příloha č. 11, tabulka A zachytává vplyv zmeny školy a iného vyučovacieho jazyka na prospech detí navštevujúcich základné školy (išlo o deti, ktoré začali navštevovať školu vo svojom materskom jazyku). 22,2 % z celkového počtu opýtaných žiakov uviedlo, že zmena nemala žiadny vplyv na ich prospech (28,8 % v skupine žiakov českej a 12,7 % slovenskej národnosti). Odpoveď, že zmena mala len nepatrný vplyv na ich prospech, uviedlo 21,4 % všetkých opýtaných (21,2 % u žiakov českej a 21,8 slovenskej národnosti). Možnosť vážnych problémov s nematerským jazykom označilo 52 % všetkých opýtaných žiakov (45 % v skupine žiakov českej a 61,9 % slovenskej národnosti), pričom alternatívu iných problémov označilo 4,4 % žiakov (3 % bolo v skupine žiakov českej a 5,6 % slovenskej národnosti). Tabuľka A prílohy č. 12 percentuálne vykresľuje stanovisko rodičov k zriadeniu paralelných tried s vyučovacím jazykom materským na školách v mieste posádky. Kladne sa vyjadrilo (bez ohľadu na isté špecifiká v konkrétnych možnostiach) 54,2 % všetkých opýtaných rodičov – vojakov z povolania (63,5 % v skupine žiakov českej a 37,3 % slovenskej národnosti), záporne 11,9 % opýtaných (10,5 % na českej a 14,6 % slovenskej strane). 28,7 % zo všetkých respondentov neodpovedalo (22 % na českej a 40,9 % na slovenskej strane), pričom odpoveď „nevím“ označilo 2 % (0,5 na českej a 4,5 na slovenskej strane). 3,2 % odpovedí spadalo do kategórie „velmi individuálnych odpovedí“ (3,5 % bolo u vojakov českej a 2,7 slovenskej národnosti žijúcich v inom národnostnom prostredí).

⁴¹ Tabuľka B prílohy č. 12 zachytáva tendencie návratu vojakov z povolania do vlastného národnostného prostredia. Z celkového súboru respondentov až 62,9 % označilo za prvotnú tendenciu návrat späť domov (63 % bolo u vojakov českej a 62,8 % slovenskej národnosti). 16,8 % všetkých opýtaných zvolilo možnosť „spíše ano“ (17,5 % u vojakov českej a 15,5 % slovenskej národnosti) a 3,2 % „spíše ne“ (3,5 % u Čechov a 2,7 u Slovákov). Záporne odpovedalo 5,2 % zo všetkých opýtaných (5 % na českej a 5,4 % na slovenskej strane), pričom možnosť „neuvažoval o tom“ označilo 11,9 % respondentov (11 % na českej a 13,5 na slovenskej strane). Z hľadiska konkrétnych motívov bolo poradie následovné: 1.) záujmy detí – 43,8 %, 2.) rôzne rodinné dôvody – 32,1 %, 3.) služobná perspektíva vojaka – 25,7 %, 4.) rôzne individuálne príčiny – 20,7 %, 5.) možnosť uplatnenia kvalifikácie manželky – 15 %.

Větší část vojáků se chce potencionálně vrátit do vlastního národnostního prostředí (přibližně 80,0 %). Je to důsledek předcházejících skutečností, ale i hlubších emocionálních příčin. Snadněji je pochopí ten, kde sám přežil dobu mimo kolektiv svého národa, bez systematických kontaktů s jeho životem, kulturou a vztahy k nejbližším musí redukovat vzhledem k vzdálenosti na 1 – 2 návštěvy ročně.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem doporučujeme v rámci připravovaných opatření v armádě vycházejících z vojenskodoktrinálních závěrů vedle plánů jejich organizačního, materiálního zabezpečení, souběžně vypracovávat tzv. „lidský projekt“ vyjadřující potřeby a zájmy lidí, kteří je budou realizovat.

Zvláštní místo v něm třeba věnovat právě rodinám žijícím v jiném národnostním prostředí. Bude účelné stanovit dobu, kterou musí voják podle potřeby vykonávat v jiném národnostním prostředí a po jejím uplynutí vyhovět mu v jeho žádosti o přeložení.

Problematika „národního vědomí“ byla v minulém období podceňována. Považovala se za zbytečnou a překonanou vrstvu v struktuře myšlení našich národů. Nesprávná politická praxe v státoprávním řešení vztahů mezi našimi národy právě v mnohých směrech vyvolávala určité napětí, které pociťovali příslušníci slovenské národnosti v českém prostředí a české národnosti v slovenském.

V zájmu perspektivního řešení mnohých citlivých otázek v národnostní problematice rozvíjet ve spolupráci s civilními vědeckými institucemi její vědecké zkoumání i v podmínkách naší armády. Důležitost tohoto požadavku je nanejvýš nutná a naprosto oprávněná.

IV. Aktuální úkoly a problémy národnostní otázky v ČSLA.

Při řešení národnostní otázky v ČSLA je nutné respektovat některé základní východiska:

- ČSLA bude i nadále jednotným, integrovaným celkem, přičemž obrana státu bude pod kontrolou Národního shromáždění
- vláda republiky se bude zabývat všemi rozhodujícími otázkami obrany státu, včetně branné výhovy a přípravy
- pro vrcholné řešení otázek obrany navrhne vláda Národnímu shromáždění zákon k ustavení ústředního státního orgánu „Rada obrany státu“
- celostátní orgány nemohou plnit v současné době i funkci územního (národního) orgánu. Táto skutečnost předpokládá vymezit záležitosti celostátní povahy tak, aby ostatní mohly být plně v pravomoci a odpovědnosti národních orgánů.

Uvedené problémy se v resortu MNO člení na dva základní úkoly. Jednak prohlubovat v armádě již nastoupený proces rovnoprávního zastoupení Čechů a Slováků v kádrovém a personálním obsazování míst apod. a dále pak přijmout vhodná opatření vzhledem k federativnímu uspořádání státoprávních otázek.

Rovnoprávné státoprávní uspořádání, tj. symetrický model bude řešen ústavním zákonem. Je možno předpokládat, že do přijetí ústavy budou schválena některá dočasná opatření zejména v tom smyslu, že na Slovensku vzniknou některé územní (národní) orgány a společenské organizace s přiměřenou pravomocí, přičemž v českých zemích bude státoprávní uspořádání řešeno až přijetím ústavy.

Vzhledem k tomu bude nutné chápat nově vzniklou situaci jako určitý proces a v současné době postupně realizovat některá nová opatření. Pro resort MNO platí také ustanovení o zřizování státních tajemníků na orgánech s celostátní působností. V tomto smyslu bude třeba ze strany MNO vyvinout patřičnou iniciativu.

Obrana země bude i nadále řešená centrálně. Přesto lze předpokládat, že dojde v některých otázkách k určité delimitaci, přerozdělení úkolů a ke změnám ve funkční náplni mezi ústředními celostátními a územními (národními) orgány.

Řešení národnostní otázky a federativní uspořádání nelze chápat tak, že budou nadřazeny otázkám a úkolům obranyschopnosti země a bojové připravenosti ČSLA. Avšak v samotném procesu realizace vojenské doktríny ČSLA je dostatek místa a prostoru pro řešení úkolů vyplývajících jak z federativního uspořádání tak i ve smyslu odstranění některých nesrovnalostí a národnostních rozdílů, které de facto v dislokaci armády, v kádrovém obsazování apod. existují. Bude nutné přihlídnout k některým úkolům vyplývajícím z jisté národnostní samostatnosti, zvýšení pravomocí a odpovědnosti národních územních orgánů, jako např. ministerstev a dalších státních a společenských organizací a institucí. Bude nutné vycházet ze stanovených úkolů a z poslání Rady obrany státu, přičemž není v současné době jasné, zda kromě tohoto orgánu s celostátní působností a s přímým vlivem na územní (národní) orgány, vzniknou na územním stupni obdobné rady s omezenou pravomocí s působností národních orgánů.

Lze předpokládat, že v oblasti vojenství mohou být zřízeny orgány pro řešení branné problematiky v současné době na Slovensku např. branný a bezpečnostní výbor při SNR, Rada obrany při Radě ministrů apod. To by znamenalo upravit i příslušné vazby či vztahy vůči těmto orgánům a vyčlenit jim také odpovídajícího partnera.

Zejména složitou situaci je možno předpokládat v oblasti spolupráce MNO s některými výrobními a nevýrobními organizacemi, institucemi či zařízeními zabezpečující úkoly branné výchovy a přípravy školní mládeže, předvojenské přípravy branců a přípravu dospělého obyvatelstva k obraně vlasti a s tím obsahové a metodické ovlivňování otázek branné výchovy, jakož i výroby nutných zařízení a pomůcek, které budou diferencovaně řízeny a ovlivňovány územními orgány a institucemi.

Tyto předpokládané vazby a skutečnosti si vyžadují určitá perspektivní opatření a řešení v nové koncepci MNO.

Relativní samostatnost územních orgánů zejména na Slovensku jakož i společenských organizací si vyžádá mj. i patřičné kádrové zabezpečení kvalifikovanými vojenskými odborníky v souladu s požadavky SNR a obdobně i v českých zemích.

Současně vzniknou i některé závažné problémy finančního a materiálně technického zabezpečení branné výchovy a přípravy na školách, předvojenské přípravy branců a dospělého obyvatelstva, které zabezpečují některé společenské organizace a ministerstvo vnitra.

Se zavedením symetrického modelu budou samostatně vypracovány i národohospodářské plány a rozpočty, přičemž bude nutné brát v úvahu specifické požadavky a potřeby, jakož i některé odlišné zákonné normy.

Zvláště složitá situace vznikne v nově se tvořících společenských organizacích, a to jak v jejich ideově branném zaměření a využití, tak i v pomoci armády ve směru jejich materiálně technického a metodického zabezpečení. Nově vzniklá situace si vyžádá zvýšené pozornosti ze strany MNO i vzhledem ke stanovení místa a úlohy Východního vojenského okruhu, jako určitého potencionálního partnera slovenských územních orgánů, vedle ministerstva národní obrany.

V tomto případě by mělo jít o vymezení místa a úlohy VVO vzhledem k novému státoprávnímu uspořádání a vniku Slovenských národních orgánů a relativně samostatných společenských organizací, institucí, vědeckých pracovišť apod.

Vzhledem k uvedeným problémům by v resortu MNO měla být soustředěná pozornost na tyto problémy:

- MNO jako orgán s celostátní působností musí přihlédnout ke specifice Slovenska a později i k činnosti národních orgánů v obou federalizovaných útvarech především v mimo-vojskové činnosti, v péči a zabezpečování odborné a metodické stránky, jakož i materiální v oblasti mimotřídní a mimoškolní zájmové branné činnosti, předvojenské přípravy branců a v péči o zabezpečování úkolů brannosti ve společenských organizacích a v přípravě dospělého obyvatelstva k obraně vlasti.

- Nové vazby bude nutné vytvářet se zřetelem ke vzniku národních orgánů a institucí. Stanovit jim odpovídajícího partnera na úseku obrany vzhledem k tomu, že MNO je orgánem a partnerem státním orgánům a institucím s celostátní působností. V tomto smyslu se nabízí úvaha pověřit partnerstvím vojenské okruhy.

- Vzhledem k předpokládanému územnímu uspořádání, federalizace, zrušení krajského zřízení a podobně řešit i otázky působnosti krajských vojenských správ, exteritoriálního doplňování a teritoriální přípravu záloh.

To je do značné míry závislé mj. na ustanovení a náplni činnosti státního tajemníka a zejména na ujasnění koncepce a činnosti Rady obrany státu, na vymezení jejich práv a povinností a vymezení úkolů Rad obrany při národních orgánech, pokud tyto orgány vzniknou.

V oblasti vojenské doktríny ČSLA vystupuje do popředí nadřazenost celostátního řešení otázek obrany ČSSR, jakož i plnění úkolů ČSLA v rámci Varšavské smlouvy.

Budování Slam zvyšování její bojové schopnosti, ekonomické zabezpečení soudobého ozbrojeného střetnutí apod. jsou při tvorbě symetrického státoprávního uspořádání k řešení národnostní otázky nadřazený.

Řešení národnostní otázky musí být závislé i na formulaci a přehodnocení soudobé vojenské doktríny našeho státu a z toho plynoucích úkolů na úrovni ČSSR.

Soudobá vojenská doktrína vychází z možnosti okamžitého (bezprostředního) zahájení války a tomu je uzpůsobená i dislokace jednotek ČSLA na úrovni ČSSR.

Vzhledem k dosavadní vojenské doktríně i k případnému jejímu přehodnocení je reálné prohlubovat a dále pokračovat v řešení národnostní otázky s přihlédnutím k tvorbě symetrického modelu státoprávního uspořádání již za současné situace.

Potom vystupuje do popředí především místo a úloha MNO a východního vojenského okruhu, který vzhledem k novému státoprávnímu uspořádání nemá odpovídající místo a úlohu v obranném systému ČSSR. Již v rámci soudobé vojenské doktríny ČSLA lze realizovat některá opatření, jež by jeho místo a úlohu upravila tak, aby byla adekvátní federalizačnímu procesu. Také v nasycenosti vojenských jednotek nadále přežívají některé zásadní nedostatky. Jedná se zejména o nedostatky v dislokaci 14 msd, jejím kádrovém a technickém zabezpečení.

Vzhledem k současným podmínkám a možnostem je reálné kádrově naplnit jednotky 14 msd⁴² a stanovit jí např. specifickou výcvikovou charakteristiku. V dalším pak na území Slovenska ponechat některé jednotky, plánované ke zrušení či redislokaci do Čech. Případné snižování počtů ČSLA plánovat především v českých zemích. Tato poslední možnost ve značné míře souvisí se zásadním přehodnocením vojenské doktríny ČSLA a úkoly, které plní v rámci Spojeného velení Varšavské smlouvy.

---

⁴² V oboch případech ide o preklep, nakoľko šlo o 14. tankovú (nie motostreleckú) divíziu.

Závažnou otázkou z hlediska státoprávního symetrického uspořádání je federativní systém a s tím spojené problémy a úkoly především ve vztahu ke slovenským národním orgánům a společenským organizacím. Vzhledem k nepropracovanosti těchto otázek, kdy současná etapa nového státoprávního uspořádání je charakterická především ujasňováním základních koncepčních úkolů, avšak nepropracováním mnoha důležitých souvislostí a horizontálních vazeb bude nutné i v resortu MNO průběžně reagovat na nové skutečnosti a tím také přijímat patřičná opatření a rozhodnutí charakterické pro otevřený systém.

V navrhovaných opatřeních připadá v úvahu i případné zrušení krajského zřízení a orientaci na dvojestupňové řízení. S tím souvisí i případná změna působnosti místních vojenských správ. Také tyto otázky související s teritoriálním velením a obranou teritoria nejsou v dostatečné míře propracovány. V tomto smyslu vyplývají opět pro resort MNO některé specifikace úkoly, zejména stupni MNO a VVO a případně v pozdější době i vojenského okruhu v českých zemích. S novou finanční náplní Slovenské národní rady, Rady ministrů na Slovensku a dalších národních orgánů a společenských organizací lze předpokládat, že určitá obdoba těchto orgánů včetně společenských organizací bude i v českých zemích.

Při řešení a vymezení úlohy těchto orgánů bude nutno reagovat na vzniklou situaci ze dvou základních hledisek:

a) při těchto územních orgánech se mohou tvořit (ale také musí) orgány zabývající se otázkami obranyschopnosti země (Rady obrany, branné výbory, komise apod.). Pokud by tyto územní orgány vznikly, potom bude nutné stanovit jim odpovídající vojenské partnery pravděpodobně na úrovni vojenských okruhů, přičemž by MNO a generální štáb plnily tuto funkci v celostátním měřítku;

b) státní orgány zabývající se otázkami obrany země nevzniknou na územní (národní) úrovni. Rada obrany státu a branný výbor budou ustanoveny pouze při vládě a Národním shromáždění, tedy u orgánů s celostátní působností. Také však v tomto případě bude nutné zaujmout potřebná stanoviska k nově vzniklé situaci a učinit potřebná organizační a kadrová opatření a vyčlenit i příslušné úkoly státnímu tajemníkovi.

Na základě dosavadních poznatků a zkušeností nelze zatím s konečnou platností stanovit jako reálnou některou z uvedených možností. V každém případě však bude nutné zvážit nutnost jistého rozšíření pravomocí a úkolů VVO pro styk se slovenskými národními orgány v oblasti zájmové branné činnosti, předvojenské přípravy brancům výcviku záloh a přípravy obyvatelstva k obraně, ekonomických otázek, informačního systému, působení v oblasti kultury, hromadných informačních prostředků, ediční a nakladatelské činnosti. V pozdější době by vzniklé situaci měly odpovídat i úkoly a povinnosti vojenského okruhu v Čechách. Půjde tedy o vymezení určité dělící čáry mezi rozšířením vojenské činnosti okruhů na národním území s celostátním působením. Tento úkol se zdá aktuální i z hlediska pravděpodobného zrušení krajského zřízení a zavedení dvoustupňového řízení, kdy bude nutné přehodnotit dosavadní způsob doplňování a mobilizační připravenosti.

Uvedené úkoly a možnosti vzhledem ke konkrétní situaci si v nejbližší době vyžadují sestavení kvalitního pracovního týmu k vypracování potřebných návrhů a opatření.

* * *

Důsledné řešení národnostní otázky a zejména federalizační proces se odrazí i v oblasti doplňování vojsk a dalších organizačních otázek a problémů. Bude nutné respektovat a přihlížet ke skutečnostem, že výkonná moc náleží územním orgánům, kromě záležitostí celostátní povahy.

Při dodržení zásady a hlediska nepodřizovat otázky obrany země národnostním problémům, je možné již průběžně realizovat některá opatření především z obecnějších hledisek.

Zdá se účelné a zkušenosti z let 1967/68 tomu nasvědčují, že již v tomto roce je možné realizovat možnost, aby větší část branců ze Slovenska nastoupila vojenskou základní službu u útvarů rozmístěných na území Slovenska. Tato možnost však předpokládá tendenci výraznějšího tvoření národnostních jednotek, což mj. není v rozporu se zásadou zakotvenou v Košickém vládním programu, k jehož obnovení a plnění se přikládají některé rezoluce stranických organizací na Slovensku.

Kromě této skutečnosti se naskýtají ještě další možnosti, jak v současné době realizovat některé problémy plynoucí z řešení národnostní otázky. Především je to možnost zvýšení mírových počtů rámcových útvarů na Slovensku, hlavně pak 14 msd, doplnit je na průměrné počty a ostrunit tak její rámcový charakter, nově stanovit její bojovou nebo výcvikovou charakteristiku. Výcvikový charakter 14 msd by umožňoval zvýšit bojeschopnost jednotek a svazů rozmístěných v souladu s nynější vojenskou doktrínou ČSLA na západním území ČSSR. Tato opatření by mj. umožnilo řešit i množství žádostí vojáků z povolání, žádajících o přemístění na Slovensko, které mají doposud mizivou naději na vyřízení. Tyto žádosti kromě jiných aspektů mají i výrazný sociální charakter, zejména u mladších vojáků z povolání.

Další z možných opatření je i částečná redislokace jednotek ČSLA (rozředění směrem na východ), nerušení a případné ponechání některých útvarů plánovaných k přesunu do Čech apod.

V současné době je na území Slovenska rozmístěno 12,3 % celkového počtu ČSLA (voj. zákl. sl. I z povolání). Naplněním rámcových jednotek a především realizací zámyslu provádět na Slovensku základní výcvik ve prospěch bojových útvarů dislokovaných v Čechách, by bylo možno podstatně zvýšit početní stavy na Slovensku.

V současné praxi mírového doplňování ČSLA je rozmísťování branců řešeno v podstatě exteritoriálně. Při řešení národnostní otázky je možno k této problematice zaujmout následující stanovisko:

1. Útvary dislokované na Slovensku bez rozdílu organizační podřízenosti doplňovat v plné míře branci ze Slovenska a vzniklý přebytek branců zařazovat do útvarů v českých zemích. Tímto opatřením by vojenské jednotky na Slovensku dostaly charakter národních jednotek, přičemž by bylo nutné volit takovou charakteristiku (bojovou) útvarů, jejichž doplňování není nutno řešit z hlediska tvorby záloh a míst dislokace útvarů. Tyto jednotky by mohly být však rozmístěny i mimo Slovenska, aniž by jejich národní charakter byl narušen.

2. Rozmísťovat brance ze Slovenska do všech útvarů na území ČSSR s přihlédnutím k jejich schopnostem a znalostem. Této situaci nejlépe odpovídala opatření sledující zvýšení bojeschopnosti útvarů v pohraničí v tom smyslu, že na území Slovenska by mohly být vytvořeny výcvikové jednotky s úkolem připravovat vojáky základní služby pro bojové pohraniční svazky. V praxi by tato možnost znamenala zhruba osmiměsíční pobyt voj. základní služby na Slovensku a ve zbývající části vojenské služby činnost u útvarů v českých zemích. Tato možnost má i svoje výhody v tom smyslu, že výrazně ovlivňuje soužití mladých Čechů a Slováků.

Rozbor spracoval pracovní tým ve složení:
ideologické oddělení HPS
oddělení škol a vědy HPS
kádrový úsek HPS
katedra dějin KSČ VPA KG
lektorská skupina ideologické oddělení HPS

pplk. František Kovařík
pplk. Albert Bednárik
pplk. Jiří Jech
pplk. Adam Helík
pplk. Miroslav Kocourek
pplk. Ján Kolár
pplk. Oldřich Rokoský
a promovány historik z VHÚ J. Drška